

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

PELKO TAISTELUSSA – RYHMÄNJOHTAJAN KEINOJA YLLÄPI- TÄÄ JOUKKONSA PSYKKISTÄ SUORITUSKYKYÄ TAISTELUTI- LANTEESSA

Kandidaatintutkielma

Kadettiylikersantti
Antti Pajuranta

Kadettikurssi 96
Panssariopintosuunta

Huhtikuu 2012

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

Kurssi Kadettikurssi 96	Linja Panssariopintosuunta
Tekijä Kadettilylikersantti Antti Pajuranta	
Tutkielman nimi Pelko taistelussa – Ryhmänjohtajan keinoja ylläpitää joukkonsa psyykkistä suorituskyykyä	
Oppiaine, johon työ liittyy Johtaminen	Säilytyspaikka Kurssikirjasto (MPKK:n kirjasto)
Aika Huhtikuu 2012	Tekstisivuja 37 Liitesivuja 0
TIIVISTELMÄ <p>Tässä tutkielmassa tarkastellaan ryhmänjohtajan keinoja vaikuttaa alaistensa pelon tunteuksiin taistelutilanteessa ja ylläpitää heidän psyykkistä suorituskyykyään. Tutkimuksen tarkoituksena on tuoda esiin taistelustressin ja pelon vaikutuksia ryhmän toimintakykyyn sekä tarjota sen johtajalle keinoja pakokauhun ennaltaehkäisyyn ja torjumiseen.</p> <p>Tutkimusaineiston keskeisimpänä osana on suomalainen ja yhdysvaltalainen sotilaskirjallisuus sekä muutamat siviilijulkaisut. Pääosa aineistosta käsittelee pelkoa, pakokauhua, taistelustressiä ja ihmisessä tapahtuvia psykologisia ja fysiologisia ilmiöitä stressin vaikutuksen alaisena. Tutkimus on luonteeltaan teoreettinen ja sen tekemiseen on käytetty kirjallisuusanalyysiä ja tapaustutkimusta.</p> <p>Tutkimuksessa ilmeni, että ryhmänjohtajan pakokauhun ennaltaehkäisy alkaa taistelustressin aiheuttamien indikaattorien havaitsemisesta. Uhka täytyy ensin havaita, jotta siihen voidaan vaikuttaa. Vaikuttamisen keinoja on varsin runsaasti ennen varsinaisen pakokauhun syntymistä, mutta alkaneen pakokauhun torjunta keskittyy muutamaaan vahvaan toimenpiteeseen. Verrattaessa tutkimustuloksia Reserviupseeriliiton tutkimukseen viime sotien veteraaneista, kävi ilmi, että hyvät johtajat onnistuvat hillitsemään pakokauhua parhaiten pelkillä henkilökohtaisilla ominaisuuksillaan, jotka toki kuvastivat myös suuresti heidän johtamiskäyttäytymistään. Tietyn luonteiset ihmiset käyttäytyvät luonteelleen omaisella tavalla, ja useimmat hyvien johtajien ominaisuudet olivat samalla psyykkisiä jännitystiloja helpottavia tekijöitä.</p> <p>Tutkimuksen johtopäätöksenä on, että pakokauhun ehkäisy sisältää paljon muutakin kuin taistelun aikana tehtyjä toimenpiteitä. Johtajan paras keino kehittää joukkonsa psyykkistä toimintakykyä on hyvän ja tarkoituksenmukaisen koulutuksen antaminen ja tiiviin ryhmähengen luominen.</p>	
AVAINSANAT pelko, paniikki, pakokauhu, taistelustressi, ahdistus, johtaminen, panssarijääkäri, hyvä johtaja, psyykkinen toimintakyky	

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	3
1.1 Tutkimuksen motiivit – Miksi pelkoa ei pidä pelätä?.....	3
1.2 Tutkimusongelmat	5
1.3 Keskeisin tutkimusaineisto	6
1.4 Tutkimusmenetelmät.....	8
1.5 Keskeiset käsitteet.....	8
2. TAISTELUKENTTÄ PANSSARIJÄÄKÄRIN SILMIN	12
3. TAISTELUN AIHEUTTAMAT REAKTIOT SOTILAASSA	14
3.1 Taistelustressin ilmiöitä ihmiskehossa.....	15
3.2 Taistelukokemuksen vaikutus sotilaan kokemaan stressiin.....	19
3.3 Realistinen ja neuroottinen pelko sekä rauhoittumisen tarve.....	20
3.4 Päätöksenteko uhkatilanteessa	22
4. PAKOKAUHUN EHKÄISYKEINOJA	24
4.1 Henkistä painetta lisääviä tekijöitä.....	33
5. PAKOKAUHUN TORJUNTA.....	35
LÄHTEET.....	39

PELKO TAISTELUSSA – RYHMÄNJOHTAJAN KEINOJA YLLÄPITÄÄ JOUKKONSA PSYKKISTÄ SUORITUSKYKYÄ TAISTELUTILANTEESSA

1. JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen motiivit – Miksi pelkoa ei pidä pelätä?

Pelko on usein kaiken pahan perussy, ja sitä vastaan tulisi kamppailla kuin mitä tahansa muutakin vihollista vastaan. Pelko on se tekijä, joka estää meitä käyttämästä parhaimpia kykyjämme, ja siksi emme saa taistelutta alistua sen valtaan.¹ Kuten Dave Grossman kertoo kirjassaan *On Combat*, eräs spartalainenkin upseeri tiesi sanoa jo 2 500 vuotta sitten seuraavasti: ”Fear makes men forget, and skill that cannot fight is useless”².

Pelko on suuri, mutta näkymätön vaikuttaja. Kuoleman uhatessa emme aina muista sen vaikutuksia itseemme ja alaisiimme. Sen olemassaolon lisäksi etenkin ihmiselle on ominaista yrittää salata ja peittää omat pelon tunteensa. Johtajan tulisi siitä huolimatta kyetä tulkitsemaan alaistensa käyttäytymistä ja reagoimaan siihen tilanteen vaatimalla tavalla.³ Näin johtaja ottaa ensimmäiset askeleensa kohti joukkonsa pelon tunteen hillitsemistä ja psyykkisen toimintakyvyn ylläpitämistä.

Fear is common to all in time of war. It is there all the time; before going into action it is a nagging feeling that follows you around everywhere you go, and most soldiers, regardless of their rank, have such feelings at one time or another. It is the conquest of that fear that is the

¹ Leitzinger (1986), s. 6

² Grossman (2004), s. 44

³ Leitzinger (1986), s. 46

*real heroism. Once in action, you are too busy to worry about your feelings; you act instinctively as you are trained.*⁴

Pelko on vahva tunne, joka pyrkii alituisesti ajamaan kehoamme hälytystilaan, jossa toimimme enemmän vaistojemme kuin älymme ja ajattelumme mukaisesti. Ihmiselle on kaiken lisäksi luontaista pelotella muita lajitovereitaan, eli edesauttaa edellä mainittujen ilmiöiden syntymistä.⁵ Vaarathan eivät sinänsä ole pelottavia – ainoastaan ajatuksemme niistä. Mieli voi tehdä taivaasta helvetin tai helvetistä taivaan.⁶ Toisin sanoen sotilasjohtajan täytyy oppia pitämään päänsä kylmänä ja keskittymään taistelun kannalta tärkeisiin asioihin.

Kokemus tuo varmuutta ja vähentää pelon tunnetta oudossa elementissä. Esimerkiksi vihollisen panssarivaunu ei ole kokeneelle panssarintorjuntamiehelle suurikaan pelote, kun taas tulikastettaan suorittavalle jalkaväkimiehelle se saattaa olla pahin painajainen. Samaan tapaan jo lapsena uimiseen tottunut kykenee hallitsemaan kehonsa ja mielensä vaarallisessakin tilanteessa, esimerkiksi pudotessaan odottamatta veden varaan. Uimataidoton ja veteen tottumaton henkilö taas todennäköisesti räpiköisi ja haukkoisi henkeään holtittomasti, koska hänellä ei ole aikaisempaa kokemusta vedessä olosta tai liikkumisesta eikä hän tiedä silloin, mitä se vaatii.⁷

*Ihminen ei pelkää tehdä sitä, minkä hän tietää osaavansa hyvin*⁸. Pelon hallinta voisi olla sotilaille, ei vain fysiologiaa ja psykologiaa, vaan myös tekniikkaa.⁹ Tutkimusten mukaan sitä voi opettaa sotilaille samaan tapaan kuin henkilökohtaisen aseiden käyttöä tai ensiaputaitoja¹⁰. Etenkin johtajakoulutukseen tulisi luoda erityinen huomio pelon hallintaan, koska 30–70 % taistelukyvyn menetytapauksista johtuu psyykkisistä syistä^{11, 12}. Vaikka ryhmänjohtaja osaisikin johtaa joukkoaan rauhan ajan harjoituksissa, ei se tarkoita sitä, että sama onnistuisi valtavan psyykkisen paineen alla. Erään väitteen mukaan taistelun alettua ihmisiä on vain kahdenlaisia – sotureita ja uhreja.¹³ Sotilasjohtajan tulee tehdä kaikkensa, jotta hänen joukostaan ei tulisi uhreja. Tämä on huomioitu myös Yhdysvaltain maavoimissa, jossa käytetään niin kutsuttua ”Taistelumielen harjoitusta” (Battlemind Training) -nimistä mielenterveyskou-

⁴ Eshel (1997), s. 8

⁵ Leitzinger (1986), s. 42

⁶ Grossman (2004), s. 264

⁷ Leitzinger (1986), s. 56

⁸ Duke of Wellington, Grossman (2004), s. 36 mukaan.

⁹ Leitzinger (1986), s. 54

¹⁰ Reserviupseeriliiton tutkimus (1998), s. 79–80

¹¹ sama s. 80

¹² Leskinen (2011)

¹³ Grossman (2004), s. xix

lutusohjelmaa yhtenä ohjelmalla, jossa kehitetään sotilaan psyykkistä vahvuutta ja kestävyyttä. Koulutusohjelman tarkoituksena on vähentää sotilaiden käyttäytymisongelmia.¹⁴

Reserviupseeriliiton kyselytutkimuksessa ”Ihmisten johtaminen sodassa” vuodelta 1998 kerrotaan pakokauhun hillitsemisestä seuraavasti: *Kyseessä on toisin sanoen asia, johon sekä varusmiesten että reserviläisten johtamiskoulutuksessa kannattaa kiinnittää vakavaa huomiota. Ilmiön psykologiset taustat on hyvä tuntea, pakokauhun ensioireita tulee osata lukea ja niiden edellyttämiin toimiin tulee osata ryhtyä. Jos pahin mahdollinen kuitenkin pääsee tapahtumaan, toimeksi ei saa jäädä. Hyviksi koettuja keinoja löytyy, ja ne toimivat todennäköisesti myös nykyajan sotilaita johdettaessa. Ja mikä parasta: viime sotien kokemukset osoittivat, että näitä keinoja voidaan harjoitella ennakkoon.*¹⁵

1.2 Tutkimusongelmat

Tässä tutkielmassa tarkastellaan ryhmänjohtajan keinoja vaikuttaa alaistensa pelon tuntemukseen taistelutilanteessa ja ylläpitää heidän psyykkistä suorituskykyään. Tutkimuksen tarkoituksena on tuoda esiin taistelustressin ja pelon vaikutuksia ryhmän toimintakykyyn sekä tarjota sen johtajalle keinoja pakokauhun ennaltaehkäisyyn ja torjumiseen tilanteissa, joissa pelko on läsnä ja paniikin tai pakokauhun mahdollisuus on suuri. Tällaisilla tilanteilla tarkoitetaan taistelutilannetta, ja siksi tutkielman painopiste on vain taistelun aikana käytettävissä keinoissa.

On muistettava, että alaisten stressikäyttäytymisen tunnistaminen ja sen kontrolloiminen vaatii muutakin kuin varsinaisessa tilanteessa suoritettuja toimenpiteitä. Stressin ja pelon hallinta ei ole pelkästään yksittäinen opittava asia, kuten esimerkiksi jonkin asejärjestelmän purkaminen ja kokoaminen, vaan se on oltava myös elämäntavan kaltaisesti aina ajatuksissa mukana. Kehon ääritilojen hallinta alkaa teorian oppimisesta. Mitä keho tekee missäkin tilanteessa ja miksi? Ennen ongelman ratkaisua sen oireet täytyy pystyä tunnistamaan.

Tavoitteena on tuoda esille, miten pelko ja taistelustressi ilmenevät sotilaissa taistelun aikana, mitä niistä voi seurata ja miten ryhmänjohtaja voi ehkäistä pakokauhun syntymistä psyykkisiä jännitteitä poistamalla tai vähentämällä. Tutkimuksen tuloksena halutaan tarjota erityisesti panssarijääkäriyryhmänjohtajalle eväitä henkisesti jännittyneen joukon johtamiseen taistelun aikana, sillä vaunutoiminta tuo tilanteisiin omanlaiset erityispiirteensä. Tästä huolimatta kuka

¹⁴ Bailey (Sotilasaikakausilehti 3/2012), s. 10

¹⁵ Reserviupseeriliiton tutkimus (1998), s. 80

tahansa vaativissa tilanteissa toimiva johtaja voi löytää tutkimuksesta uusia näkökulmia johtamiskäyttäytymisensä ja johtajuutensa kehittämiseen.

Pelkoa ja taistelustressin aiheuttamia ilmiöitä on tutkittu erityisesti sotaa käyvissä valtioissa esimerkiksi Yhdysvalloissa ja Israelissa. Suomen puolustusvoimissa ilmiöstä ei ole tehty tutkimusta kovinkaan paljoa¹⁶. Pelon ja taistelustressin vaikutuksia ei kouluteta varusmiehille ja henkilökunnalle omien kokemusten perusteella sillä tarkkuudella kuin aihe vaatisi. Vahvin, nopein ja tarkkasilmäisinkin sotilas saattaa muuttua täysin kyvyttömäksi psyykkisten ääritilanteiden äärellä, mikäli hän ei ole saanut minkäänlaista koulutusta tai tietämystä aiheesta. Voiko yksikään sotilasjohtaja sanoa, että hänellä on varaa menettää miehiä tästä syystä?

1.3 Keskeisin tutkimusaineisto

Ihmisen pelko- ja stressitilannekäyttäytymistä tutkittaessa olen käyttänyt pääosin Dave Grossmanin ”On Combat”-, Liisa Eräsen ”Katastrofipsykologia”-, sekä Erkki Mielosen ”Pelko ja pakokauhu” -teoksia. Näiden teosten tukena olen käyttänyt puolustusvoimien koulutusmateriaaliksi hyväksytyjä kirjoja, videoita, opetuspaketteja sekä Reserviupseeriliiton veteraanitutkimusta. Tutkimuksen panssarijääkäriäkökulma on kirjoitettu Panssarijääkärijoukkueen (CV9030) käsikirjan sekä omien kokemuksieni pohjalta. Aiheita on vertailtu myös englanninkielisiin taistelukertomuksiin viime maailmansotien ajalta.

Dave Grossman on entinen Yhdysvaltain maavoimien sotilas ja nykyinen West Pointin psykologian professori. Hän on kirjoittanut useita kirjoja, joista ehkä tunnetuin on ”On Killing” -teos (1995). Grossman johtaa myös tappamisen psykologiaa tutkivaa ryhmää ja on ennen kaikkea yksi maailman johtavista ihmisen aggression ja taistelun psykologian asiantuntijoista, joten hänen kirjansa ovat luotettavuudeltaan erinomaista luokkaa.¹⁷ Liisa Eränen on taas Suomen ensimmäisiä henkilöitä, jotka ovat tehneet tutkimusta katastrofien käyttäytymistieteistä, ja kirjoittaneet niistä suomenkielellä. Eräsen ”Katastrofipsykologia” -teos sai alkunsa vuonna 1986, jolloin hän alkoi sisäministeriön aloitteesta kirjoittaa sosiaalipsykologian pro gradu -tutkielmaa ihmisten käyttäytymisestä katastrofitilanteissa.¹⁸ Filosofian maisteri Erkki Mielonen toimi talvi- ja jatkosodassa etulinjatehtävissä lähinnä komppanian päällikön tehtävässä ja haavoittui molemmissa sodissa. Hän on käynyt Kadettikoulun sekä suorittanut Hel-

¹⁶ Aiheita ovat kuitenkin tutkineet mm. Erkki Mielonen, Lasse Nurmi, Reserviupseeriliitto, Jukka Leskinen ja Antti Ahtola.

¹⁷ Grossman (2004), takakansi

¹⁸ Eränen (1991), s. 5

singin yliopistossa filosofian kandidaatintutkinnon psykologiasta. Mielonen on erikoistunut johtamistaidollisten kysymysten tutkimiseen ja opettamiseen sekä toiminut keskeisissä koulutustehtävissä runsaan kahdenkymmenen vuoden ajan. Hän on suorittanut lukuisia ulkomaan opintomatkoja sekä työskennellyt kansainvälisen työjärjestön asiantuntijana. Mielonen on julkaissut runsaasti alansa artikkeleita ja oppikirjoja.¹⁹ Hänen kirjoitustyyhinsä ja -asunsa saattaa olla tämän päivän lukijalle ajoittain vaikeaselkoista ja vanhakantaista, mutta on huomattava, että ”Pelko ja pakokauhu” on julkaistu 60 -luvun lopussa, jonka jälkeen kirjoitussäännöt ovat lisääntyneet ja tarkentuneet huomattavasti kohti 2000 -lukua tultaessa. Lähteen iästä huolimatta sen luotettavuus on myös varsin korkeaa luokkaa, sillä verratessa Mielosen ajatuksia esimerkiksi Lasse Nurmen tai Dave Grossmanin kirjoituksiin, ei ihmisen pelkokäyttäytymisen ole kokenut 50 vuoden jälkeen minkäänlaisia muutoksia. Sen sijaan voidaan todeta, että jopa historialliset kirjoitukset taistelustressistä ja pelosta, voivat olla täysin sopivia lähdeteoksia tämän tason tutkimuksiin.

Puolustusvoimien julkaisema ”Panssarijääkärijoukkueen (CV9030) käsikirja” edustaa tuoreinta joukkuetason käsikirjamateriaalia Karjalan Prikaatista. Kirjassa käsitellään panssarijääkärijoukkueen taistelua ja toimintaa eri taistelukentän tilanteissa²⁰. Käsikirja edustaa panssarijääkärikirjallisuuden tuoreinta materiaalia ja se on tarkoitettu joukkueen kouluttajille ja varusmiesjohtajille koulutus- ja itseopiskelumateriaaliksi. Muiden aselajien näkökulmasta käsikirja tarjoaa kattavat perustiedot panssarijääkärijoukkueen toiminnasta.²¹

Englanninkieliset kertomukset viime sodista ovat peräisin lähinnä englantilaisista kokoelmateoksista ”Acts of War: The Behaviour of Men in Battle” ja ”Bravery in Battle: Valour on the Frontline”. Tämän kaltaisia kirjoituksia täytyy tulkita kunnioittavasti mutta analyttisesti. Kriittinen ja sopivan neutraali näkökulma on luontevin tapa lähestyä vanhoja ”sotatarinoita”, koska taistelustressin, kirjoittajan näkemykset ja sen hetkinen tilannekuva saattavat ovat saattaneet vaikuttaa siihen, että tilanne ei ole tallentunut muistiin täysin todenperäisinä. Tutkielmaan nämä tuovat kuitenkin oivan lisän. Muu materiaali on todistetusti korkealuokkaista ja luotettavaa, joten ne toimivat järkevänä pohjan peilatessa kärjistetyiltäkin kuulostavia kirjoituksia.

¹⁹ Mielonen (1968), kansilehdykkä

²⁰ Panssarijääkärijoukkueen (CV9030) käsikirja (2011), s. 12

²¹ sama, takakansi

1.4 Tutkimusmenetelmät

Tutkielma on laadultaan kvalitatiivinen. Tutkimusmenetelminä on käytetty sisällönanalyysia ja tapaustutkimusta. Aiheiden ja menetelmien keskiössä on pelkoon ja paniikkiin liittyvien ilmiöiden ymmärtäminen ja selittäminen sekä tämän tiedon hyödyntäminen.

Perusideana on, että johtaja oppii tiedostamaan toimintaympäristön tuomat haasteet ja tunnistamaan pakokauhun ensioireet jo varhaisessa vaiheessa. Näin hän kykenee ennaltaehkäisemään henkisten jännitystilojen syntymistä, jotta ne eivät muuttuisi vaikeammin hallittavammiksi joukkoreaktioiksi. Pakokauhun torjunta käsitellään myös osana tutkimusta.

Tutkimus on pääosin kirjallisuusanalyysi. Aluksi kerrotaan, mikä on panssarijääkäriryhmän näkökulma nykyajan taistelutilaan ja mitkä ovat sen erityispiirteitä. Tämän jälkeen esitellään taistelustressin psykologisia ja fysiologisia vaikutuksia sotilaassa. Tutkielman tärkein osa ja johtopäätökset ovat luvuissa, jotka käsittelevät pakokauhun ehkäisyä ja torjuntaa. Lopuksi tutkimustuloksia verrataan Reserviupseeriliiton julkaiseman kyselytutkimuksen tuloksiin.

Tutkimuksen suurimpana haasteena oli osuvan lähdemateriaalin vähäisyys, sillä harva teos käsittelee panssarijääkärien pakokauhun hillitsemistä taistelun aikana. Jokaisesta erillisestä osa-alueesta on kuitenkin runsaasti tietoa ja se on nivottu yhteen tässä tutkimuksessa. Pääluokujen perusrakenteena on panssarijääkäritietouden, taistelustressin ja sen oireiden sekä omien päätelmien yhdistäminen yhtenäiseksi tavoitetta tukevaksi kokonaisuudeksi.

1.5 Keskeiset käsitteet

Stressi ja taistelustressi

Maanpuolustuskorkeakoulun professori Jukka Leskisen mukaan²² stressi voidaan jakaa *fysiologiseen* ja *psykologiseen stressiin*. *Fysiologinen stressi* on elimistön epäspesifi reaktio poikkeavaan ärsykkeeseen. Sen tehtävä on tukea toimintakykyä ja hengissä pysymistä sekä virittää elimistön tila hetkellisesti huippuunsa. *Psykologinen stressi* on kuormittava suhde yksilön ja hänen ympäristönsä välillä, epätasapaino ihmisen toimintamahdollisuuksien ja tilanteen vaatimusten välillä. Kohtuullinen psykologinen stressi yleensä parantaa suorituskkyä. Voimakas tai pitkäaikainen stressi heikentää sitä.

²² Leskinen (2011)

Stressin lajeja on kolme. Niistä ensimmäinen on *perusstressi*, joka syntyy arkielämän vaativissa tilanteissa. Se ilmenee esimerkiksi valppautena, toimeliaisuutena, jännittyneisyytenä ja ahdistuneisuutena. Toinen on *kasautuva stressi*, joka aiheutuu jatkuvista painetilanteista, jotka kestävät kauan tai ovat vaativia. Oireina on muun muassa heikentynyt keskittyminen, uupuminen, depressio ja minäkuvan muutokset. Kolmas laji on *traumaattinen stressi*. Se syntyy äkillisen, järkyttävän tilanteen tai uhan kohteeksi joutumisesta.

Sotilaan kokema taistelustressi on yhdistelmä kasautuvaa ja traumaattista stressiä.²³

Pelko

Pelko on tunne, jossa ihmisen valppaus ja tarkkaavaisuus lisääntyy ja jossa ihminen valmistautuu toimimaan mahdollisen vaaran uhatessa. Pelolla on aina jokin kohde, joka voidaan nimetä. Liiallinen pelon tunne aiheuttaa ihmisen ominaisuuksista ja kokemuksista riippuen joko jonkinlaista toimintaa tai lamaanutumisen.²⁴

Ahdistus eli depressio

Epämääräinen tuskan ja pelon tunne, jolla ei ole selkeää kohdetta.²⁵ Ahdistukseen liittyy myös kyvyttömyys mielihyvän tuntemiseen.²⁶ Masennustilaan liittyy myös seuraavia oireita: Unihäiriöt, väsymys, mielialan ja itsetunnon lasku, keskittymisvaikeudet, ahdistus, toivottomuus, itsemurha-ajatukset. Se voi olla myös pitkittynyt olo tila, psykiatrinen oire tai sairaus, jolla ei välttämättä ole mitään tekemistä pelon kanssa.²⁷

Paniikki ja pakokauhu

Paniikki on äkillisen hätäntymisen aiheuttama hyödytön tai itsetuhoinen käyttäytyminen, joka voi aiheutua pelosta tai pidempiaikaisesta ahdistuksesta. Paniikkia aiheuttaa yleensä tilanne, jossa ihminen kokee vaaran välittömäksi ja vakavaksi uhaksi hänen olemassaololleen. Paniikkiin johtavana tunteena pidetään voimakasta hallitsematonta pelkoa tai ahdistusta. Se on ylivalppauden äärimuoto, jonka huomio on aina tulevaisuudessa. Mielonen kuvaa taas paniikin kollektiivisen muodon, eli pakokauhun, primitiivireaktioksi, jossa aiemmin tyydyttä-

²³ Leskinen (2011)

²⁴ Eränen (1991), s. 18–24

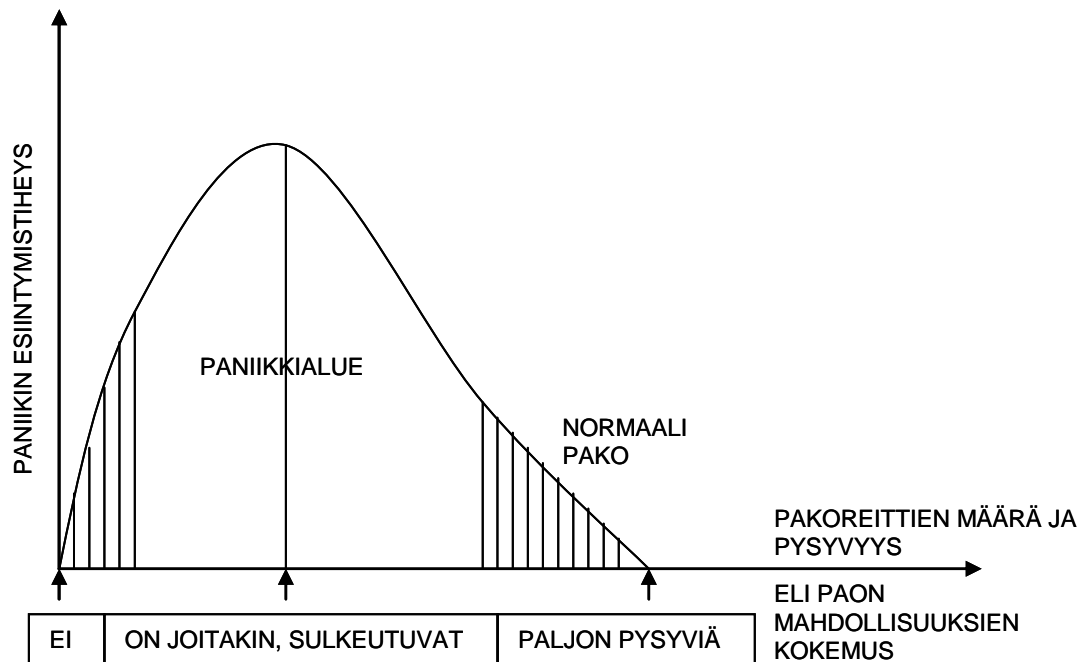
²⁵ Vilkkö-Riihelä & Laine (2006), s. 185

²⁶ Litmanen, Pesonen, Renfors, Ryhänen (2004), s. 156

²⁷ Henriksson (2004)

mästä estynyt itsesäilytystarve tyydyttyy räjähdysmäisen purkauksen muodossa pakenemisellä.²⁸

Paniikin ja pakokauhun selvin ilmenemismuoto on pako. Paniikissa paetaan juoksemalla, uimalla, kiipeämällä, hyppäämällä tai jollain kulkuneuvolla. Opitut toimintamuodot säilyvät paniikissakin eikä käyttäytyminen muutu vaistonvaraiseksi. Jos ihminen on varma, että ehtii paeta tai toisaalta jos paosta ei ole toivoakaan, paniikkia ei synny (Kuva 1).²⁹

KUVA 1. Paniikin ilmeneminen suhteessa paon mahdollisuuksiin. Vasemmalla pakomahdollisuuksia ei ole, jolloin reaktiona on toimimattomuus. Keskellä on joitakin pakoteitä, jotka uhkaavat sulkeutua, ja tällöin paniikin mahdollisuus on korkeimmillaan. Kuvan oikeassa laidassa pakomahdollisuuksia on paljon ja ne ovat pysyviä. Tällöin pako on hallittua.³⁰

Toimintakyky

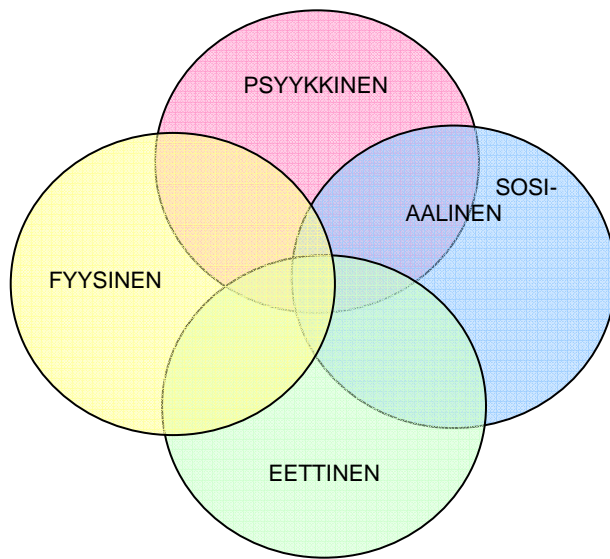
Sotilaan toimintakyky on sitä, että yksilö pystyy – yksin ja yhdessä toisten kanssa – toimimaan määrätietoisesti ja tilanteen mukaisesti sodan tai sitä alemman asteisten kriisien erilaisessa ympäristössä. Toimintakyky koostuu neljästä pääalueesta – fyysisestä, psyykkisestä, sosiaalisesta ja eettisestä. Ne liittyvät vahvasti toisiinsa ja niitä voidaan kuvata ympyröillä, joilla on runsaasti yhteistä pinta-alaa (Kuva 2). Esimerkiksi tilanteen tajuaminen on ensisijaisesti psyykkistä toimintaa, mutta havaitsemiseen ja tajuamiseen vaikuttaa vahvasti oma fyysi-

²⁸ Mielonen (1968), s. 90

²⁹ Eränen (1991), s. 49–53

³⁰ sama, s. 53 (Kuvio 6.)

nen tila, sosiaalinen ympäristö, esimerkiksi ryhmän taistelutahto, ja eettinen tietoisuus omasta vastuusta joukkoaan kohtaan.³¹

Kuva 2. Sotilaan toimintakyvyn osa-alueet.³²

³¹ Toiskallio (1998), s. 25–28

³² sama, s. 27 (Kuvio 5.)

2. TAISTELUKENTTÄ PANSSARIJÄÄKÄRIN SILMIN

Tutkielmassa kerrotaan ryhmänjohtajan keinoja paniikin ja toimettomuuden ehkäisemiseksi taistelutilanteessa. Toimintaympäristöllä tarkoitan itse taistelutilaa, mutta toimintaympäristö voi tarkoittaa myös fysiologisella tasolla ihmistä itseään, joka on tutkimuksen aiheena. Taistelutilanteella tarkoitetaan tilannetta, jossa ryhmä on kohdannut vihollista hyökkäystehtävän aikana ja molemmat osapuolet yrittävät saada vastustajansa kaluston ja elävän voiman toimintakyvyttömiksi millä tahansa käytössä olevilla asejärjestelmillä ja keinoilla.

Tutkimuksessa käsiteltävä esimerkkiryhmä on kuvitteellinen Karjalan Prikaatissa panssarijääkärinkoulutuksen saanut organisaatio, johon kuuluu ryhmänjohtaja ja kuusi miehistön jäsentä. Lisänä on panssarivaunun miehistö, johon kuuluu johtaja, ampuja ja ajaja, jotka lasketaan osaksi panssarijääkäriryhmää.³³ Ryhmä on koulutettu sodanajan tehtävänsä varusmiesaikana ja käynyt myös kertausharjoituksissa. Joukko siis tuntee toisensa hyvin, mutta ei ole suorittanut tulikastettaan vielä. Ryhmä taistelee osana panssarijääkäriryhmää ja -komppaniaa.

Taistelutila eri aistein tarkasteltuna

Taistelukenttä on monimuotoinen kokonaisuus, joka täynnä erilaisia tilanteeseen vaikuttavia elementtejä, joista osa on paikallaan ja osa jonkinlaisessa liiketilassa, esimerkiksi maasto, säätila tai panssarivaunut ja muut ajoneuvot. Niistä ensimmäisenä on Suomen monimuotoinen ja paikoittain haastava maasto, joka vaihtelee metsistä ja pelloista suuriin vesi- ja suoalueisiin sekä asutuskeskuksiin. Taistelutila on etenkin hyökkäyshetkellä täynnä omia ja vihollisen ajoneuvoja sekä jalkaväkeä suorittamassa omaa tehtävänsä. Mikään näistä ei ole hetkeäkään paikallaan, vaan viimeisenkin taistelijan liike jatkuu tauotta vaunujen ja muiden taistelukoneiden rinnalla. Havainnoitavaa on enemmän kuin silmä ehtii rekisteröidä.³⁴

Pelkät taistelutilan lukuisat liikkuvat osat eivät tee tilanteesta haasteellista. Näkö on sotilaan tärkein aisti, mutta ihminen rekisteröi paljon informaatiota myös kuuloelintensä kautta. Taistelukentän äänimaailma koostuu oman ryhmänjohtajan käskyistä, ryhmän kommunikoinnista, radion viestiliikenteestä, erilaisten välineiden käytöstä ja tietenkin omien ajoneuvojen käytöstä. Taistelun alettua vihollista vastaan äänimaailma täydentyy asejärjestelmistä, ajoneuvoista, räjähdyksistä ja haavoittuneista taistelutovereista lähtevistä äänistä. Jatkuvat kovat ja epätasaiset äänet vaikeuttavat kommunikointia ja havainnointikykyä ja saattavat jopa lamauttaa

³³ Panssarijääkäriryhmän (CV 9030) käsikirja (2011), s. 115

³⁴ Pitkänen (1994), s. 42–44

taistelijan hetkellisesti. Haavoittuneiden huutokaan ei auta keskittymään omaan tehtävään vaan se lisää stressitasoa huomattavasti.³⁵

Myös tunto-, haju- ja makuaistit tuovat oman vivahteensa taistelutilanteeseen. Ensimmäisestä laukauksesta ei mene montaakaan minuuttia kun hien, mullan, ruudin ja veren katku tunkeutuu sieraimiin ja alkaa maistua suussa. Päähän ropisee maa-ainesta, joka on räjähtänyt ilmaan epäsuoran tulen ansiosta, varusteet tuntuvat painavilta, hikisiltä ja ahtailta sekä muutama hätiköity kaatuminen saattaa nostaa sykettä entisestään.³⁶

³⁵ Taistelukenttä -opetuspaketti (1998); Tulikaste -opetuspaketti (2000); ITÄ 2 harjoitus – Mekanisoidun taisteluosaston taistelu (2012); Panssariajoneuvot -opetuspaketti.intro (2012); Ilmauhka (2012); Pitkänen (1994), s. 42–44

³⁶ sama

3. TAISTELUN AIHEUTTAMAT REAKTIOT SOTILAASSA

Ihmisen fysiologiset perusreaktiot ovat stressitilanteessa kehon erilaisia primitiivisiä suojausmekanismeja, joiden ainoa tarkoitus on parantaa ihmisen suorituskykyä hetkellisesti. Normaalisti ihminen ei kykene merkittävästi vaikuttamaan tällaisiin reaktioihin, ja siksi juuri esimerkiksi sotilaan on hyödyllistä hyväksyä ja tiedostaa, mitä kehossa tapahtuu tietyissä tilanteissa.

Panssarijääkäriryhmä on saanut hyökkäystehtävän, etenee kosketuksen ja ampuu ensimmäiset laukaukset. Niiden jälkeen sotilaan viretila kasvaa entisestään ja keho ikään kuin trimmaa itseään taistelua varten³⁷. Lihakset jännittyvät, hengitys kiihtyy, sydän alkaa lyödä nopeammin, vereen erittyy hyytymistä edistäviä aineita ja ruuansulatustoiminta lakkaa. Taistelija keskittyy pelkästään vaaran kohteeseen ja siirtää huomaamattaan muut ajatuksensa ja tunteensa syrjään.³⁸

Sotilas on taistelutilanteessa toimintakykynsä ääri rajoilla. Vaihtoehtoina on lähes aina kuolema, vammautuminen tai voitto. Ihmisen autonominen hermosto ja elimistö keskittyvät hengenvaarallisessa tilanteessa tärkeimpään, eli selviytymiseen. Tämän vuoksi fysiologinen järjestelmä kytkee pois tarpeettomiksi katsomiaan toimintoja voidakseen keskittyä tärkeimpään tehtäväänsä – taistelun voittamiseen.³⁹

Fyysinen, psyykinen, sosiaalinen ja eettinen osa-alue ovat raskaan kuormituksen alla, ja tässä tutkimuksessa paneudutaan siksi erityisesti psyykkisen toimintakyvyn rajojen havaitsemiseen ja hallitsemiseen, koska sotilaan tulisi rasituksesta huolimatta pystyä suorittamaan tehtävänsä parhaalla mahdollisella tavalla. Kuten kaikessa henkisesti raskaissa tilanteissa, myös taistelutilassa kaikki kuuluva, näkyvä, tuntuva, haiseva ja maistuva vaikuttaa varmasti ihmisen ajatuksiin ja jopa toimintaan jopa tämän tiedostamatta. Tässä luvussa erittelen erilaiset stressireaktiot, joita sotilas todennäköisimmin kokee taistelutilanteessa.⁴⁰

³⁷ Nurmi (2006), s. 71

³⁸ Leitzinger (1986), s. 6

³⁹ Lähitaistelun käsikirja (2004), s. 12

⁴⁰ Tulikaste -opetuspaketti (2000), dia 1

3.1 Taistelustressin ilmiöitä ihmiskehossa

Taistelun alkaessa sotilaan kehossa tapahtuu lukuisia erilaisia psyykkisiä ja kemiallisia reaktioita, jotka ilmenevät käytännössä eri tavoin. Kaikki ihmiset eivät koe kaikkia reaktioita tai oireita, mutta tutkimuksissa on havaittu, että samat ilmiöt ovat toistuvia. Osa reaktioista on yleisempiä ja osa harvinaisempia.⁴¹ Luvussa on myös otteita ja havaintoja Lasse Laukkasen luennolta (16.6.2011), jolla hän kertoi stressireaktioiden vaikutuksista toimintakykyyn ja johtamiseen käytännön esimerkkien kautta. Luento oli osa sotatieteiden kandidaatin johtamisen opintoja. Opintojakso käsitteli sodanajan perusyksikön johtamista.

Äänten hiljeneminen (auditoriokuulo)

Normaalit kovat äänet, kuten laukaukset, saattavat kuulostaa jopa hiljaisilta tai ne jäävät jopa kokonaan kuulematta. Tämä ilmenee noin 85 % ihmisistä. Äänten hiljeneminen saattaa ilmetä myös siten, että ihminen ei välttämättä kuule itseensä osuvaa tai kohdistuvaa ammusta tai räjähdystä. Tämä on todettu siten, että ansoitetun auton räjähtäessä eräs vieressä ollut yhdysvaltalaispoliisi kykeni soittamaan apua itselleen ja puhumaan ilman korvien soimista tai kuulon alenemista.⁴²

Äänten tehostuminen

Hiljaiset äänet, joita ei normaalisti noteerattaisi, korostuvat selvästi, esimerkiksi jalkojen töminä ja tippuvien hylsyjen kilinä. Tämä ilmenee noin 16 %:lla ihmisistä.⁴³

Putkinäkö

Kaikki huomio, pääosin näköhavainnot, keskittyvät vain yhteen pisteeseen, joka useimmiten on toiminnan kohteena, esimerkiksi kohti ampuva vihollinen. Putkinäön vallitessa näkökenttä voi olla jopa niin kapea, että taistelija ei huomaa edes viereen kyyristynyttä taistelijapariaan puhumattakaan kauempana ja hieman sivussa olevista kohteista. Putkinäön kohtaavat noin 80 %:lla ihmisistä.⁴⁴

⁴¹ Grossman (2004), s. 55–111

⁴² sama, s. 54 ja 60–61

⁴³ sama, s. 62

⁴⁴ sama, s. 71

Autopilotti

Stressitilanteessa ihminen taantuu useimmiten koulutuksensa tasolle. Silloin hyvin omaksutut asiat pystyy tekemään stressistä huolimatta. Autopilotti tarkoittaa sitä, että ihminen toimii, usein hetkellisesti, opitulla tavalla, vaikka ei ehdi edes ajatella, mitä tilanteessa tulisi tehdä. Tämä perustuu vahvaan pohjakoulutukseen, jonka pohjalta ihminen toimii tietyn ärsykkeen saatuaan aina samalla tavalla, koska hänet on ehdollistettu siihen. Esimerkiksi kriisinhallintajoukko, joka koulutetaan siten, että kohdehenkilön nostaessa aseensa ja tähdätessään heitä kohti tuli avataan välittömästi, sillä kyseisessä tilanteessa ei ole aikaa ajatella – on vain aikaa toimia. Autopilottikokemuksia on noin 74 %:lla ihmisistä.⁴⁵

Aistien ylikuormittuminen

Esimerkiksi lähellä tapahtuva räjähdys saattaa tainnuttaa kaikki viisi aistia samanaikaisesti. Kova välähdys sumentaa näön, pamaus vie kuulon hetkellisesti, paine ylistimuloi ihon painereseptorit sekä lopuksi savu ja kaasut tukkivat nenän ja suun. Poliisi ja erikoisjoukot hyödyntävät tätä ilmiötä käyttäessään niin kutsuttuja sokaisukranaatteja (engl. flashbang).⁴⁶

Lisääntynyt visuaalinen havainnointikyky

Ympäristö vaikuttaa paljon selkeämmältä, tarkemmalta ja kirkkaammalta silmin tarkasteltuna. Yksityiskohtia on äärimmäisen helppo havaita läheltä ja kaukaa. Esimerkiksi lähitaistelutilanteissa yksittäiset ilmeet ja pienet yksityiskohdat, kuten lihasten jännittyminen asetta laukaisussa, piirtyvät mieleen normaalitilaa paremmin. Tämä ilmenee noin 72 %:lla ihmisistä.⁴⁷

Tuntemus ajan hidastumisesta tai nopeutumisesta

Minuutteja tai vain sekunteja kestävä tapahtuma voi tuntua jopa tuntien pituiselta. Esimerkiksi välittömässä vaarassa tai loukussa olevat ihmiset saattavat kokea tällaisen tilanteen äärettömän pitkäksi, vaikka todellisuudessa he ovat olleet uhattuina objektiivisesti tarkasteltuna hyvin vähän aikaa. Sotilaille ja poliiseille on myös havaittu samankaltaisia tuntemuksia nopeissa ja vaarallisissa tilanteissa. Tällaisia tuntemuksia on noin 65 %:lla ihmisistä. Aika voi tuntua ajoittain myös hyvin nopealta, ja sellaisia kokemuksia on noin 16 %:lla ihmisistä.⁴⁸

⁴⁵ Grossman (2004), s. 74–77

⁴⁶ sama, s. 65–67

⁴⁷ sama, s. 94–96

⁴⁸ Grossman (2004), s. 96–97

Hetkellinen lamaantuminen

Hetkellinen lamaantuminen eli toimimattomuus on useimmiten reaktiona nopeissa ja yllättävissä uhkatilanteissa. Tällöin ihminen on mahdollisesti niin suuren tunnetilan (pelon) vaikutuksen alaisena, pitää pakoa mahdottomana, arvioi pakomahdollisuuksia tai joissain tilanteissa ei osaa tulkita tilannetta vaaralliseksi. Esimerkiksi pienet lapset tai vauvat eivät välttämättä osaa pelätä vaikkapa villieläintä, koska heillä ei ole kokemus- tai tietoperäistä eläimen mahdollisesta väkivaltaisesta käyttäytymisestä, joten heillä ei ilmene hetkellistä lamaantumista. Tämän kokee vain noin 7 % ihmisistä.^{49,50}

Osittainen muistin menetys tapahtumien tai oman toiminnan osalta

Pelottavan tai stressaavan tilanteen jälkeen monet saattavat huomata, etteivät muista kaikkia osia tapahtuneesta tai jopa omasta toiminnastaan. Muistikatkoksia tapahtumasta ilmenee noin 51 %:lla ihmisistä ja toiminnasta taas noin 47 %:lla.⁵¹

Muistihäiriöt

Tilanne saattaa tallentua muistiin täysin erilaisena kuin se oikeasti tapahtuikaan. Siksi esimerkiksi realistisen koulutuksen ja miksei oikeidenkin tilanteiden apuna on lisääntyvässä määrin. Esimerkiksi säikähtämisen seurauksena irtaantuminen saattaa itsestä tuntua hallitulta ja rauhalliselta juoksulta kun muut taas näkevät sinun juoksevan täysillä. Muistihäiriöitä eri tilanteissa ilmenee noin 22 % ihmisistä.⁵²

Dissosiaatio sekä tunkeilevat ja häiritsevät ajatukset

Dissosiaatio on eräänlainen todellisuuden hämärtyminen, johon liittyy amnesiaa ja poissaolevuutta. Tämä ilmenee jopa 40 % ihmisistä. Tunkeilevat ja häiritsevät ajatukset koskevat noin 26 % ihmisistä. Ne voivat olla esimerkiksi kehosta irtautumisen kokemuksia taistelun aikana, henkistä irrallisuuden tunnetta tai ajatus siitä, että on hetkittäin vain sivustakatsojana. Usein tämä ilmenee myös jopa tunteja tilanteen jälkeen, jolloin ihmisillä on ollut vaikeuksia myön-

⁴⁹ sama, s. 97–98

⁵⁰ Eränen (1991), s. 54–55

⁵¹ Grossman (2004), s. 100–101

⁵² sama, s. 107–110

tää tapahtuneita asioita, koska se hetki on tuntunut heidän mielessään unenomaiselta ja eriliseltä tapahtumalta.⁵³

Elimistön turtuminen

Elimistö huijaa kehoa keskittymään olennaiseen ”putkinäkömaisesti” ja minimoi haittaärsykkeiden vaikutuksia esimerkiksi siten, että taistelussa tulleita vammoja ei välttämättä havaitse kun vasta taistelun jälkeen, mikä voi aiheuttaa jopa taistelijan menehtymisen. Voimakas väsymyksen tunne kiivaan tilanteen jälkeen on myös osa turtumista, minkä myös Dave Grossman mainitsee olevan taistelevan joukon haavoittuvin hetki.^{54, 55} Sama ilmiö on huomattavissa osaltaan myös seuraavan kappaleen kuvassa numero 3.

Loogisen ajattelun ja puheen ymmärtämisen vaikeutuminen

Tässä tilanteessa virhearvion mahdollisuus kasvaa, koska esimerkiksi kadunnumeroiden suurenemisen suunta tai yksinkertaisten laskutoimitusten tekeminen vaikeutuu stressitason noustessa. Toimintapakko saattaa nostaa etenkin ryhmänjohtajan stressitasoa, koska hän tietää että jotain täytyy tehdä, mutta ei tiedä miten. Loogisen ajattelun heikentymiseen liittyy myös puheen ymmärtämisen vaikeus, mikä saattaa aiheuttaa vaarallisia väärinkäsityksiä. Tästä syystä selkeät käskyt ja perustaistelumenetelmät ovat myös stressitilanteessa toimivia.⁵⁶ Loogisen ajattelun hämärtymisen piiriin voidaan laskea myös isokaliiperisten aseiden psykologisen vaikutuksen. Esimerkiksi M1A1 Abrams -taistelupanssarivaunun 120 mm:n pääaseen käyttö vaikuttaa vastapuolen taistelijoihin psykologisella tasolla monin kerroin tehokkaammin kuin esimerkiksi kaliiperiltaan pienemmät, mutta tarkkuudeltaan yhtäläiset konetykit tai muut raskaat tulitukiaseet. Kyse on siis pelkästä äänestä ja siitä, miten ”vahvaksi” kyseinen ase tai pelote tulkitaan.⁵⁷

⁵³ Grossman (2004), s. 98–99

⁵⁴ sama, s.21 ja 64

⁵⁵ Laukkanen (2011), dia 4

⁵⁶ sama, dia 5

⁵⁷ Grossman (2004), s. 67–71

Paniikki eli pakokauhu

Pakokauhu on kollektiivinen primitiivireaktio, jossa aiemmin tyydyttämstä estynyt itsensäilytystarve tyydyttyy räjähdysmäisen purkauksen muodossa pakenemisella. Sen yksilön tasolla ilmenevä äärimuoto on paniikkihäiriö. Pakokauhun ennalta ehkäiseminen ja torjuminen voi olla kokemattomalle johtajalle todella hankala tehtävä. Tämä korostuu erityisesti tapauksissa, joissa paniikki on levinnyt useampaan alaiseen.⁵⁸ Eränen kuvailee paniikkia myös ylivalppauden äärimuodoksi, joka voi johtua pidempiaikaisesta ahdistuksesta tai äkillisestä pelosta ja koostuu usein hallitsemattomasta pelon ja paon yhdistelmästä.⁵⁹

3.2 Taistelukokemuksen vaikutus sotilaan kokemaan stressiin

Taistelukokemus vaikuttaa oleellisesti stressin kokonaismäärään etenkin taistelun aikana, mutta etenkin myös taistelutaukojen aikana. Oheisessa kuvaajassa on kuvattu sotilaan kokemaa stressiä hänen kokemukseensa verraten (Kuva 3). Ennen ensimmäistä taistelua sotilaan stressi on keskitasoa ja nousujohteinen. Taistelun alkaessa stressipiikki nousee huippuunsa, jonka jälkeen lähtee laskemaan hitaasti alaspäin. Taistelun loputtua taso alenee keskitasolle asti.

Tulikasteensa saanut ja muutoin kokeneempi taistelija kokee stressiä ennen taistelua, mutta huomattavimpana erona kokemattomaan soturiin kokeneen sotilaan stressitaso laskee taistelun alettua todella alhaiseksi. Iso ero kokemattomaan syntyy myös ennen ja jälkeen taistelua, jolloin kokeneen sotilaan stressitason vaihtelu tapahtuu nopeammin ja tasaisemmin, jolloin henkinen palautuminen tapahtuu paljon nopeammin. Ylirasittuneen taistelijan stressi on koko ajan voimakkaasti läsnä eikä laske taistelun aikana kuin aavistuksen. Ylirasituksessa elävä taistelija saattaa uupua päivä- ja viikkotasolla hyvin nopeasti täysin toimintakyvyttömäksi.^{60 61}

Myös Laukkanen korosti luentonsa lopussa taistelukokemuksen merkitystä. Hän oli itse huomannut sen ollessaan työtehtävissään Suomen tunnetuimmissa kouluampumatapauksissa. Verratessaan Jokelan ja Kauhajoen ampumatapauksia hän havaitsi henkisen palautumisensa

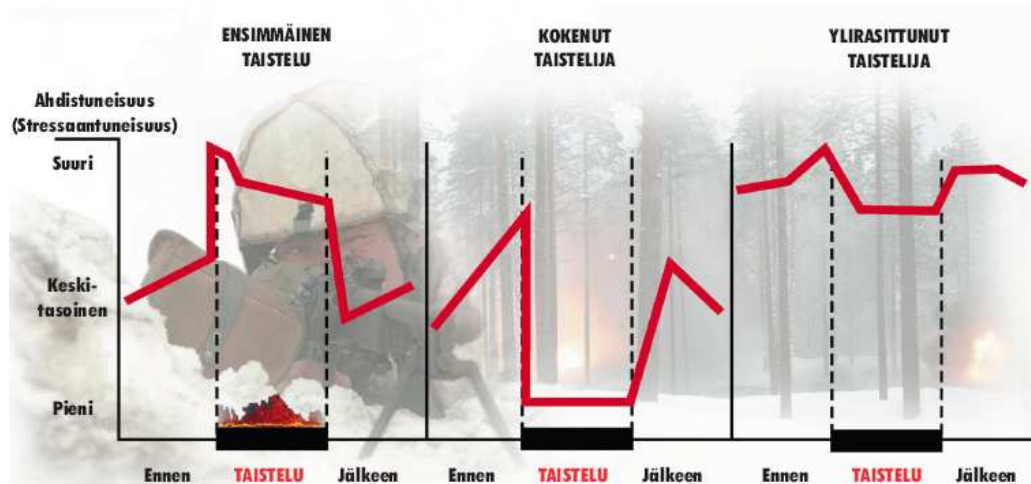
⁵⁸ Mielonen (1968), s. 90

⁵⁹ Eränen (1991), s. 50–53

⁶⁰ Grossman (2004), s. 19

⁶¹ Tulikaste -opetuspaketti (2000), dia 8

olleen selkeästi nopeampi Kauhajoen jälkeen, koska hän oli jo kertaalleen käynyt läpi samankaltaisen tapahtuman Jokelassa.⁶²

KUVA 3. Taistelustressin taso taistelun aikana.⁶³

3.3 Realistinen ja neuroottinen pelko sekä rauhoittumisen tarve

Pelko voi olla joko realistista tai neuroottista. Neuroottinen pelko ei liity suoraan ulkoiseen tilanteeseen, vaan heijastaa enemmänkin yksilön sisäistä tilannetta. Jokin objektiivisesti arvi-
oituna vaaraton asia voi herättää ihmisessä pelkoa jopa silloin, kun hän itse tietää pelon aiheuttomaksi. Asianmukainen, realistinen pelko liittyy ulkoiseen vaaraan. Pelko herää, kun ihminen havaitsee vaaran joko kuullessaan varoituksen tai huomattaessaan ympäristössä merkkejä uhkaavasta vaarasta. Realistisen pelon seurauksena

- valppaus lisääntyy
- ihminen tarkkailee ympäristöä, kiinnittää enemmän huomiota ympäristön tapahtumiin ja vaaraa koskevaan tietoon
- ihminen laatii suunnitelmia vaaratilanteen varalta
- ihminen valmistautuu toimimaan, kun huomaa merkkejä vaaran alkamisesta.⁶⁴

Jos valppauden tarve on hallitsevana, seurauksena on ylivalppaus, jolloin ihmisen ajattelukyky heikkenee. Hän ei ehkä enää erota ympäristön turvallisia ja vaarallisia piirteitä toisistaan ja voi toimia hätiköidysti. Erittäin voimakas pelko lisää ylivalppauden todennäköisyyttä. Yli-

⁶² Laukkanen (2011), dia 12

⁶³ Tulikaste -opetuspaketti (2000), dia 8

⁶⁴ Eränen (1991), s. 18–19

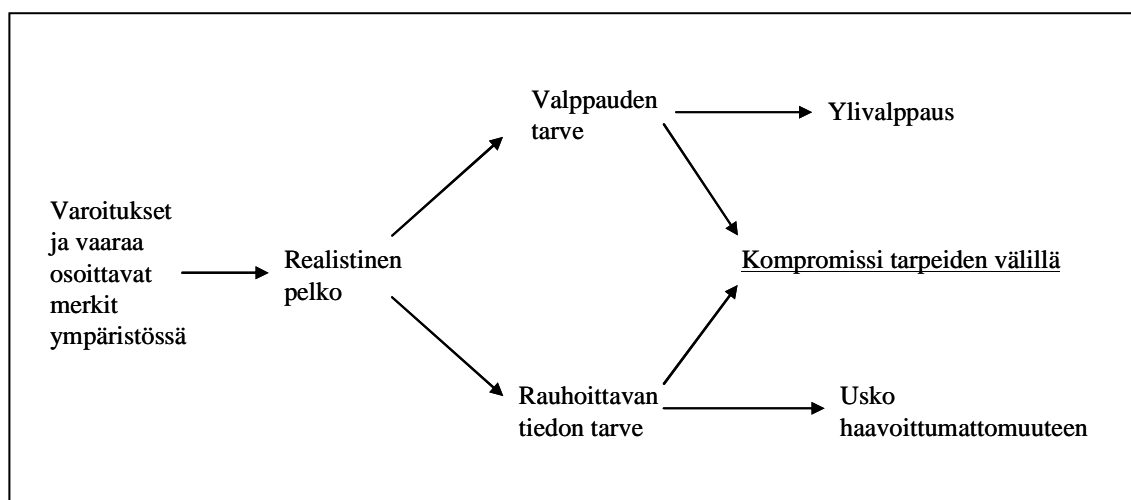
valppauden äärimuoto on paniikki. Silloin kun pelko taas on kovin vähäistä, kielletään vaaran olemassaolo.⁶⁵

Pelkoon liittyy valppauden ohella myös tarve vähentää jännitystä rauhoittavan tiedon avulla. Rauhoittumisen tarvetta osoittaa

- huomion kiinnittäminen valikoivasti sellaisiin seikkoihin, jotka osoittavat ettei vaaraa ole
- yritykset vältellä varoituksia
- uskominen joihinkin maagisiin pelastuskeinoihin
- jättäytyminen kohtalon tai jumalan huomaan⁶⁶

Rauhoittumisen äärimuodossa ihminen pitää itseään haavoittumattomana ja uskoo, ettei hänelle itselleen voi tapahtua mitään, vaikka vaara toteutuisikin.⁶⁷

Valppaus ja rauhoittumisen tarve näyttävät keskenään ristiriitaisilta. Mutta silloin, kun kumpikaan ei saa ylivaltaa, on mahdollista säilyttää valppautensa, jatkaa tiedon etsimistä ja pysyä rauhallisena uskomalla mahdollisuuteen selviytyä vaarasta. Todennäköisintä tällainen kompromissi on silloin, kun pelko on keskinkertaisen voimakasta (Kuva 4). Varoituksen herättämä pelko ei siksi saisikaan olla liian vähäistä, mutta ei myös liian voimakasta.⁶⁸

KUVA 4. Realistisesta pelosta kompromissiin tarpeiden välillä.⁶⁹

⁶⁵ Eränen (1991) s. 18–19

⁶⁶ sama

⁶⁷ sama

⁶⁸ sama

⁶⁹ sama, s. 19 (Kuvio 1.)

3.4 Päätöksenteko uhkatilanteessa

Varoituksen aistittuaan ihminen voi Liisa Eräsen mukaan reagoida viidellä vaihtoehdoisella tavalla: 1. *ristiriidaton toimimattomuus* 2. *ristiriidaton toiminta* 3. *defensiivinen välttäminen* 4. *ylivalppaus* 5. *valppaus*.⁷⁰ Eränen on kirjoittanut kirjansa siviilin näkökulmasta katastrofitalanteisiin, mikä saattaa ajoittain hämmentää, koska tekstissä puhutaan ”viranomaisista” ja usein toiminnan tavoitteena on pelkkä ”suojautuminen”. Tutkielman viitekehykseen vedoten viranomaiset kannattaa mieltää ryhmänjohtajaksi ja suojautuminen toiminnaksi.

Ristiriidattomassa toimimattomuudessa ihminen arvioi vaaran uskottavuutta ja hakee sille vahvistusta ympäristöstä. Hän voi katsella näkykö ympäristössä mitään uhan merkkejä, kysellä muilta ja keskustella muiden kanssa. Jos varoituksen saaja uskoo vaaran todelliseksi, hän arvioi, millaista vahinkoa se hänelle aiheuttaisi. Vaikka ihminen uskoisi vaaran todelliseksi, hän voi silti ajatella, ettei se luultavasti koske häntä itseään. Tavallisen ihmisen ja viranomaisen näkökulmasta riski on erilainen. Yksilö arvioi ainoastaan itsensä ja läheistensä vahingoittumisen todennäköisyyttä, kun taas viranomaisten on ajateltava kokonaistilannetta.

Ristiriidaton toiminta. Jos yksilö arvioi vaaran todelliseksi ja oman riskinsä suureksi, varoitus herättää hänessä realistisen pelon ja hän alkaa valppaasti etsiä ja miettiä suojautumismahdollisuutta. Uhkatilanteessa ihminen muistelee aikaisemmista kokemuksista sopivaa toimintatapamallia. Jos hän ei ole ollut ennen samanlaisessa tilanteessa, hän voi miettiä, miten ystävät ovat selviytyneet vaaratilanteista. Suojautumiskeinoja harkitessaan ihminen arvioi, onko hän edelleen vaarassa, vaikka suojautuisikin, tai liittykö suojautumiskeinoon joitakin riskejä. Joissakin vaaratilanteissa varotoimet voivat vähentää tai jopa poistaa vaaran. Joskus taas tehokkainkin suojoitoimi lievittää vain vähän vahinkoja. Jos varotoimi vaikuttaa tehokkaalta eikä siihen näytä liittyvän riskejä, pelko vähenee ja ihminen voi ryhtyä toteuttamaan harkitsemaansa suojakeinoa.

Defensiivinen välttäminen. Jos ihminen arvioi harkitsemaansa suojakeinoon liittyviä riskejä, pelko saattaa voimistua. Seuraavaksi on ratkaistava, onko mahdollista löytää parempi suojoikeino. Jotta ihminen ryhtyisi etsimään ja miettimään vaihtoehtoista toimintatapaa, hänellä täytyy olla toivoa paremman keinon löytämisestä. Toivon säilyttämiseen vaikuttaa yksilön arvio sekä ulkoisista että sisäisistä voimavaroistaan. Jos toivoa paremmasta ei näytä olevan, seurauksena on defensiivinen välttäminen. Silloin ihminen yrittää lähinnä vähentää tuntemaansa pelkoa. Se voi ilmetä eri tavoilla. Yksilö voi lakata tuntemasta kiinnostusta vaaratilan-

⁷⁰ Eränen (1991), s. 23–24

teen aiheuttamiin ongelmiin ja välttää koko asian ajattelemista. Hän saattaa myös kehittää erilaisia uskomuksia, jotka tukevat optimismia: ”sodassa ei ole ateisteja”. Ihminen voi myös tukeutua johonkuhun toiseen ja antaa tämän päättää puolestaan. Hän voi selittää toimintaansa sillä, että muut ehkä osaavat valita paremmin. Yksi defensiivisen välttämisen muoto on olla piittaamatta harkitun pakokeinon riskeistä ja vaarallisista puolista. Näin voi käydä silloin, kun ihminen tuntee voimakasta painetta toimintaan, eikä toivoa paremmasta vaihtoehdosta ole. Tällainen tilanne on esimerkiksi tulipalo, jossa ihmiset tulta välttääkseen hyppäävät korkealta palavasta talosta, koska toivoa muusta pakokeinosta ei enää ole.

Ylivalppaus. Jos ihminen uskoo, että on mahdollista löytää turvallisempikin suojakeino, valppaustaipumus voittaa taipumuksen defensiiviseen välttämiseen. Silloin on tärkeä kysymys, onko riittävästi aikaa etsiä tietoa ja arvioida vaihtoehtoisia toimintatapoja? Jos aikaa näyttää olevan liian vähän, pelko voimistuu ja voi johtaa ylivalppauteen. Tällöin ihmisen ajattelukyky heikkenee, eikä hän kykene käyttämään jäljellä olevaa aikaa hyväkseen, vaan toimii hätiköidysti tai tekee mitä näkee muidenkin tekevän pystymättä enää itse arvioimaan suojakeinon turvallisuutta.

Valppaus. Jos ihminen arvioi, että hänellä on edelleen aikaa etsiä parempi suojakeino, valppaus säilyy niin kauan kuin on toivoa turvallisen suojakeinon löytämisestä. Valppauteen kuuluu eri vaihtoehtojen arviointi ja vertailu, kunnes tyydyttävä suojakeino löytyy.

4. PAKOKAUHUN EHKÄISYKEINOJA

Vaikka johtaja tietääkin, mitä reaktioita ryhmässä saattaa yksilö- ja ryhmätasolla ilmetä, tulee hänen olla tietoinen myös niistä keinoista, joilla ryhmän henkisiä jännitystiloja voidaan poistaa tai lieventää. Se saattaa vaatia hyvinkin radikaalia johtamistyylin muutosta ja joissain tapauksissa jopa pakkokeinoiksi luettuja toimenpiteitä. Asia tulisi huomioida laajemmin johtamisessa ja johtamiskoulutuksessa, koska joukon johtaja joutuu kokemaan samat reaktiot, jotka vaikuttavat hänen alaisiinsakin.⁷¹ Tässä tutkimuksessa esitellään johtamisen keinoja henkisesti jännittyneiden alaisten johtamiseksi taistelussa, joten johtajan henkilökohtaiseen pelon- ja stressinhallintaan tai ennen taistelua tehtäviin toimiin ei oteta suuresti kantaa.

Panssarijääkärijoukkueen (CV9030) käsikirja asettaa panssarijääkäriryhmälle seuraavanlaiset vaatimukset⁷²: Ryhmä taistelee yleensä joukkueen osana. Sille voidaan käskä myös itsenäisesti toteutettavia tehtäviä. Taistelujen luonne edellyttää jääkäriryhmältä ja sen kaikilta taiste-
lijoilta

- lujaa tahtoa toteuttaa tehtävä
- kykyä ennakoida tulevia tilanteita ja kykyä vastata nopeasti vaihtuviin tilanteisiin
- tilanteen asettamien vaatimusten mukaista taisteluvalmiutta
- taitoa käyttää välineitään ja maastoa omaa toimintaa edistävällä tavalla
- kykyä suojautua vihollisen toiminnan vaikutuksilta
- jatkuvaa ryhmän toimintakyvyn kehittämistä ja ylläpitoa, sekä tarvittaessa tehokkaita toimia toimintakyvyn palauttamiseksi.

Ryhmän taisteluvalmius edellyttää, että:

- taistelijat tietävät ryhmän tehtävän ja sisäistävät oman tehtävänsä osana sitä
- aseet ja taisteluvälineet ovat toimintakuntoisia ja ampuma- sekä muut tarvikkeet on jaettu
- ryhmä on harjoitettu hallitsemaan taisteluvälineensä
- ryhmän toimintakykyä pidetään yllä:
 - koulutuksella tilanteen salliessa
 - asianmukaisella huollolla, johon kuuluu lepo
- ryhmitys tai etenemisreitti on tehtävän ja maaston mukainen
- ryhmä suojaa toimintansa vartioinnilla ja jatkuvalla maa- sekä ilmatähytyksellä.

⁷¹ Reserviupseeriliiton tutkimus (1998), s. 80

⁷² Panssarijääkärijoukkueen (CV9030) käsikirja (2011), s. 13–14

Ryhmä salaa toimintansa keskeisinä keinoinaan maastouttaminen ja kurinalainen valojen sekä äänen käyttö.

Ryhmän johtajalla on radioyhteys joukkueen johtajaan ja ryhmän rynnäköpanssarivaunuun. Yhteistoiminta muiden ryhmien kanssa korostuu muun muassa vaunujen tulen keskittämises-
sä. Vaunujen tulen keskittämisestä käskee yleensä joukkueen varajohtaja.

Tärkeimmät keinot kehittää ryhmän kykyä suojautua vihollisen toiminnan vaikutukselta ovat maastouttaminen, linnoittaminen, maaston ja etenemisreittien sekä tapojen valinta ja koulutus.

Pakokauhu on tärkeä pystyä ehkäisemään taistelun aikana, mutta pohja taistelukentällä toimimiselle luodaan koulutuksen aikana ennen tulikastetta. Sama pätee kaikkiin muihinkin sotilaallisiin taitoihin. Henkisesti kiinteän joukon luominen ja siten keskinäisen sosiaalisen vastuuntunnon lujittaminen yhdessä harjoitelluille perustaistelumenetelmille luovat hyvän perustan taistelun aikaiselle toiminnalle unohtamatta psykologista valistusta.⁷³ Vaikka tutkielma käsittelee taistelun aikana tehtäviä toimenpiteitä, on syytä mainita, että pakokauhun ehkäisy on muutakin, kuin sarja jalkautumisen jälkeen tehtyjä silmäkääntötemppeja.

Varsinaisia pakokauhun ehkäisykeinoja Mielonen esittelee neljä kappaletta.

Johtajan on:

- Luotava sotilasorganisaation suomin keinoin lujat, pelolle vastakkaisia tarpeita vi-
rittävät esteet
- Vähennettävä edessä olevan tehtävän pelottavuus minimiin
- Viritettävä pelolle vastakkaisia sosiaalisia tarpeita, jotka yleensä ehkäisevät pa-
koon lähtemisen ilman ulkonaisten pakkokeinojen alituista vaikutustakin.
- Vähennettävä virinnyt sielullinen jännitystila vähimpään mahdolliseen ja purettava
se vaarattomalla tavalla.⁷⁴

Kaksi ensimmäistä voidaan tulkita luotavaksi suurimmaksi osaksi ennen taistelua, joten niitä ei käsitellä tässä tutkimuksessa. Tutkielman keskiössä ovat taas kaksi jälkimmäistä keinoa, etenkin viimeisin, eli jännitystilan purkaminen vaarattomalla tavalla. Sosiaaliset tarpeet ovat varmasti luotu pääosin myös ennen taistelua, mutta näkisin että yhtenä keinona on näiden tarpeiden lujittaminen ja esiin nostaminen ratkaisevalla hetkellä. Pakokauhun ehkäisyyn lue-

⁷³ Mielonen (1968), s. 104, 105 ja 108

⁷⁴ sama, s. 103

taan kaikki ne johtajan tekemät toimet, jotka edesauttavat ryhmän henkisen paineen hillitsemistä.

”Kauhun voittaminen vasta ratkaisun hetkenä on vaikeaa, ellei mahdotonta, jos vastakkaisia, kestäviksi taottuja voimia ei ole olemassa.”⁷⁵

Ryhmän siirtäminen avoimempaan tilaan

”On kuitenkin erikoistilanteita, joissa voi todella puhua paniikin yhtäkkisestä ja siten odottamattomasta syntymisestä. Niinpä suljetussa tilassa perusaffektiivisuus saattaa kohota melkein silmänräpäyksellisesti. Teatteripalossa kovan tungoksen aikana jännitys kumuloituu nopeasti, mutta vasta liikehtimisen alettua, kun esteet on koettu esteiksi. --- Vastaava tilanne voi rintamalla syntyä ahtaassa, miehiä täynnä olevassa taisteluhaudassa, esim. taakse johtavassa yhdyshaudassa nopean, verraten rauhallisestikin alkaneen vetäytymisen aikana. – Todettakoon, että sinänsä hyvän tulisuojan ja turvan takaavissa, mutta ahtaissa ja loukkumaisissa bunkkereissa monissa sotilaissa ilmeni suoranaisia sielullisen tuskan oireita tai määrätietoista halua päästä suojattomampiin, mutta avoimempiin taisteluhautoihin.”⁷⁶

Ryhmän joutuessa panssarivaunun sisällä yllättävän pakokauhun valtaan saattaa se tehdä jotakin odottamatonta. Esimerkiksi rynnätä vaunun liikkua sen luukuista ulos, mikä voi aiheuttaa vakavan vaaratilanteen. Sellaisen tilanteen saattaa aiheuttaa esimerkiksi vaunuun tullut osuma, omat äkilliset tappiot, lähellä kuuluva räjähdys tai näköhavainto vihollisen panssarivaunusta. Historiallisia esimerkkejä nopeasta stressitason nostajista ovat esimerkiksi Hannibalin elefantit ja Stalinin urut ensimmäisessä maailmansodassa.⁷⁷

Kiivaasta taistelurytmistä johtuen panssarijääkäriryhmää on hankalaa ja jopa vaarallista käskä vaunusta ulos pelkästään rauhoittumista varten, joten sitä ei mielestäni ole kannattavaa tehdä välittömän taistelukosketuksen alla. Vaunun takatilassa matkustava ryhmänjohtaja voi toki käskä ryhmälle esimerkiksi valmistautumistehtävän jalkautumiseen liittyen ja näin suunnata alaistensa ajatuksia johonkin järkevään toimintaan pakokauhun villitsemisen sijaan. Tällöin ryhmänjohtaja ajaa ryhmänsä ennalta harjoitellun ja tavoitteellisen toiminnan pariin, mikä saa ryhmän todennäköisesti unohtamaan pelon tunteensa ainakin hetkellisesti.

⁷⁵ Mielonen (1968), s. 104

⁷⁶ sama, s. 92

⁷⁷ sama, s. 93

Tehtävän pelottavuuden vähentäminen

Pelottavuuden vähentäminen alkaa Mielosen kirjassa listalla asioista, joita alaiselle tulisi kertoa, ennen tehtävää⁷⁸:

- yleistilanne, hänen joukkonsa tehtävä sekä erityisesti tilanne sivustoilla ja takana
- vastustajan joukkojen sekä ennen kaikkea sen aseiden laatu, toimintatavat ja vaikutusmahdollisuudet
- toimintamaasto tarkkaan
- omat vastatoimenpiteet, erityisesti käytettäväksi mahdollisesti saatavat erikoisaseet (, koska jatkosodan loppuvaiheessa saaduilla rynnäkkötykeillä sekä panssarintorjunta-aseilla oli monessa tapauksessa melkein yhtä suuri moraalinen kuin taktillinen vaikutus)

Lista perustuu siihen ajattelutapaan, että tietämätön on aina pelokkaampi kuin tilanteesta perillä oleva. Vihollisesta on annettava tietoja niin paljon kuin mahdollista, ennen kaikkea sen aseista ja toiminnasta.⁷⁹

Panssarijääkäriryhmän näkökulmasta katsottuna yleistilanne ja vastustajan joukkojen erityispiirteet ovat hyvin tiedossa, mutta tarkka toimintamaasto ei. Panssaroitujen joukkojen välisten taistelujen yksi elementti on suuri ja nopea liike, mikä tarkoittaa sitä, että tulevan mahdollisen taistelumaaston ennustaminen on todella hankalaa. Ryhmän taistelua ajatellen sen on luotettava vaunumiehistön (lähinnä johtajan) kykyyn jalkauttaa heidät selkeällä ja yksiselitteisellä käskyllä mahdollisimman suojaisaan paikkaan, josta jalkaosien taistelu voidaan aloittaa hallitusti. Useimmiten ainoa tieto, joka annetaan ryhmälle ennen jalkautumista, on vihollisen lisäksi lähin suojaisa maastonkohta, jonne vaununjohtaja käskää ryhmän esimerkiksi avoriviin. Tarkemman maaston tiedustelu alkaa vaunun luukun auetessa.

Pelonhallinnan kannalta eräitä ratkaisevia hetkiä ovat varmaankin juuri ennen vaunusta jalkautumista. Tämä johtunee tiedon puutteesta. Mielosen mukaan sotilaalle tulisi kertoa toimintamaasto tarkkaan ennen tehtävään lähtemistä, jotta tehtävän pelottavuus vähenisi. Vaunun pimeässä ja meluisassa miehistötilassa istuessa kuva toimintamaastosta jää useimmiten todella hataraksi.

⁷⁸ Mielonen (1968), s. 107

⁷⁹ sama, s. 108

Positiivinen palaute, kehut ja kannustaminen

Positiivista palautetta olisi muistettava antaa auliimmin kuin yleensä tapahtuu. Tehokkain ja aina käyttövalmis on esimiehen antama välitön, reilu, joko yksikölle tai pienelle ryhmälle osoitettu henkilökohtainen tunnustus. Mikäli on tarpeen, tällaiseen kiitokseen voi sisällyttää rohkaisevan lisän. Tällöin esimies paitsi kannustaa joukkoaan tekee hän myös kriisitilanteen vaatimaa mielenterveydellistä työtä. Erityisesti kannustusta tarvitsevat yksilöt ovat niitä, jotka ovat kerran leimautuneet pelkureiksi, mutta yrittävät päästä siitä maineesta pois.⁸⁰

Mielestäni tunnustuksilla, kehuilla ja kannustamisella on toimintakykyä ajatellen eniten jansijaa eettisen toimintakyvyn alueella. Tämä vaikuttaa myös psyykkiseen toimintakykyyn, joten asiaan on syytä luoda huomiota. Mielonen kirjoittaa tunnustuksista enimmäkseen siihen sävyyn, että ne tulisi antaa taistelun tauottua. Minun mielestäni niitä tulisi antaa ehdottomasti myös tulikasteen aikana ja pienistäkin asioista, koska esimerkiksi vastustajan ampuminen lähietäisyydeltä ei äkkiseltään ole helppo asia etenkin nuorelle ja kokemattomalle sotilaalle. Kriisin aikana sotilaat joutuvat mitä todennäköisimmin tekemään henkisesti raskaita tekoja, joista osa saattaa sotia henkilökohtaisella tasolla jopa ihmisyyttä vastaan. Toisen ihmisen tappaminen on yksi tällainen asia. Harva sotilas miettii toimintansa eettisyyttä ennen kuin joutuu kohtaamaan ne todellisessa muodossaan. Ryhmänjohtajan tulisikin toimia näissä tilanteissa esimerkkinä ja kannustajana, jotta ryhmän herkemmätkin persoonat saisivat vahvan sosiaalisen hyväksynnän ja pakotteen epämiellyttäviltäkin tuntuville toimille.

Jokaiselle oma tehtävä

Joka taistelijalle on annettava oma tehtävä, joka on luonnollisesti osa ryhmän tehtävää. Oma tehtävä on osoitus luottamuksesta ja kohottaa itsetuntoa, tietoisuus kuulumisesta laajempaan kokonaisuuteen vahvistaa sosiaalisia siteitä, vähentää yksinäisyyden tunnetta ja ruokkii myös itsetehostustarvetta.⁸¹

Panssarijääkäriryhmä on kompakti kokonaisuus, jossa jokaisella on valmiiksi oma tehtävänsä. Ryhmässä on karkeasti jaettuna molempien puoliryhmien johtajat, konekivääritaistelijapari ja sinkotaistelijapari, eli jokaisella on asemansa puolesta tärkeä osa ryhmän taistelussa. Ryhmän ainoa niin sanottu kiväärimies on ryhmän varajohtajan taistelijapari, jota pystyy käyttämään esimerkiksi lähettinä ryhmien tai ryhmän ja vaunun välillä. Kalustosta johtuen ryhmän koko on niukka ja yhdenkin taistelijan puuttuminen syö ryhmän suorituskykyä huomattavasti. Pieni

⁸⁰ Mielonen (1968), s. 109–110

⁸¹ sama, s. 109

ryhmäkoko toisaalta saattaa tarkoittaa tiiviimpää ja helpommin koordinoitavaa joukkoa, mitä usein puoliryhmittäin johdettava panssarijääkäriryhmä onkin. Pienessä joukossa kukaan ei jää ilman ryhmän taistelun kannalta tärkeää tehtävää, ja siksi on oletettavaa, että tehtävien puutteesta ei ryhmän pakokauhu lähde kumpuamaan.

Ajankäyttö

Mielonen kirjoittaa Pelko ja pakokauhu kirjassaan johtajan toimenpiteistä luhistumistapauksissa seuraavasti:

Mitä pikemmin toimenpiteisiin ryhdytään, sitä parempi on tulos. Tarpeeton hidastelu pahentaa vikaa nopeasti. Silti ratkaisut, joita esimies joutuu nopeasti eri yksityistapauksissa tekemään, eivät suinkaan ole helppoja. Jos hän pitää ensisijaisesti silmällä sairastuneen yksilöllistä etua, hän toimii viipymättä samoin, kuin haavoittuneen ollessa kysymyksessä; jos hän katsoo asioita kokonaistilanteen kehittymisen kannalta, hän saattaa – etenkin jos taistelutilanne on huolestuttava ja jos henkisen antautumisen merkkejä on alkanut ilmaantua – päätyä toisenlaiseen ratkaisuun.⁸²

Yhden miehen stressitason noustessa liian korkealle ryhmän johtajan täytyy tehdä valinta. Keskittyykö hän yksilön taistelukyvyyn palauttamiseen vai muun ryhmän johtamiseen taistelussa? Mielonen ehdottaakin, että vastaus löytyy johtajan omastatunnosta. Hänen täytyy kuitenkin tehdä valintansa nopeasti, sillä pitkittämällä päätöksentekoaan tilanne saattaa luisua äärimmäisen hankalaksi ja menettää kontrollinsa ryhmäänsä.

Oletetaan, että johtaja valitsee yksilön taistelukyvyyn palauttamisen. Tällöin hänen on otettava mahdollisimman nopeasti henkisesti luhistuva yksilö hallintaansa, sillä kuten Mielonen mainitsi kirjassaan, hidastelu pahentaa vikaa nopeasti. Paniikin kynnyksellä olevan taistelijan psyyke hajoaa koko ajan kiihtyvällä tahdilla kuten alamäkeen vieritetty lumipallo ja tämä on johtajan kyettävä pysäyttämään.

Valvonta

Keskeytymätön valvonta on tarpeen, koska kohonneen perusaffektiivisuuden aikana annetut käskyt menettävät niille vastakkaisen tarvepaineen vuoksi nopeasti voimansa. Yksin tämän asian takia esimiehen alituinen läsnäolo kriittisinä aikoina on välttämätön. Sotilasjoukossa

⁸² Mielonen (1968), s. 84

esiintyy taistelujen lähetessä ja niiden aikana enenevässä määrin sopivia avainärsykeitä, joiden vaikutusta on oltava heti tulkitsemassa ja kontrolloimassa. Yksi Mielosen esittelemä keino on asettaa vartio hyökkäävän joukon takamaastoon, jonka tarkoituksena on luoda ”henkinen tulppa” pakenevan joukon varalta. Tällä pystytään reagoimaan mahdolliseen pakokauhuun välittömästi, sillä kurinpito uhkaavissakin tilanteissa vaatii suurten voimakkaiden toimenpiteiden sijaan nopeutta.⁸³

Panssarijääkäriryhmän taistelu on tiivistä ja kiivasta. Ryhmänjohtajan johtaa ja valvoo samanaikaisesti omaa ryhmäänsä ja ryhmän panssarivaunua. Vaunu ja ryhmä taistelevat parina ja ryhmänjohtaja osana ryhmäänsä, jota hän johtaa yksinkertaisilla ja selkeillä merkeillä. Ryhmänjohtaja ei käytännössä jätä joukkoaan hetkeksikään valvomatta, mikä on pelon ehkäisemisen kannalta hyvä asia. Johtaja on koko ajan läsnä ja pystyy pitämään ryhmänsä tilannekuvan tuoreena. Valvonnan puuttuminen ei siis ole panssarijääkäriryhmän psyykkisen toimintakyvyn Akilleen kantapää.

Heikon maastokuvan vastapainona on viimeinen pelon tunnetta vähentävä asia – omat vastatoimet ja erityisesti erikoisaseet, joita rynnäköpanssarivaunu edustaa parhaimmillaan. Huolimatta siitä, että ryhmä ei tiedä tarkkaa toimintamaastoaan se saa henkistä ja taistelullista tukea oman vaunun läsnäolosta ja toiminnasta. Toisaalta oman rynnäköpanssarivaunun tuhoutuminen saattaa vaikuttaa ryhmän taistelumoraaliin musertavalla tavalla, joten osavastuu taisteluhengen ylläpitämisestä on myös vaunun johtajalla.

Aktiivisuus

Jännitys voidaan ainakin osaksi purkaa toiminnan avulla muutakin tietä kuin vahvimman tarpeen suunnassa, jopa sitä vastaan. Pakoon lähteminen ei ole ainoa keino pelosta vapautumiseksi. On todettu, että tämä jännitys pyritään purkamaan esimerkiksi levottomaan liikehtimiseen, koska paikallaoloa ei kestä. Se saattaa aiheuttaa kuritonta liikehtimistä, mikä on korvattava johdetulla, aktiivisella ja mahdollisimman tarkoituksenmukaisella toiminnalla. Muutoin jännitys kohoaa nopeasti ja jatkuvasti purkautumasta estettynä johtaa primitiivireaktioihin tai neuroottisluonteisiin hermostohäiriöihin.⁸⁴

Yhtä tärkeä jännityksen poistaja on työskentely. Työ saa olla vähäpätöistä ja tarpeetonta ainoastaan äärimmäisissä jännitystiloissa, jolloin joukon toimintakyky on laskenut selvästi. Muu-

⁸³ Mielonen (1968), s. 106–107

⁸⁴ sama, s. 110–112

toin joukko kannattaa käskää esimerkiksi naamioimaan tai linnoitustöihin.⁸⁵ Työnteolla ja hengellisellä toiminnalla saattaa olla samankaltaisia vaikutuksia joukkoon, koska molemmissa tapauksissa ihmisten huomio suunnataan osittain pois päin taistelusta.⁸⁶ Uskonto saattaa olla jo ryhmätasolla arvaamattoman suuri vaikuttaja mitä tulee pelon hallintaan. Sen käyttö vaatii tosin oman joukkonsa tuntemista hieman syvällisemmältä tasolta. Vaikka ryhmänjohtaja ei itse uskoisikaan irrationaalisiin keinoihin helpottaa henkisiä jännitystiloja, kannattaa hänen muistaa, että ne saattavat olla joidenkin yksilöiden kohdalla ainoa mahdollinen keino ylläpitää heidän psyykkistä toimintakykyään.⁸⁷

Joukon kiinteyden lujittaminen

Joukon kiinteyden lujittamiseen on pyrittävä kaikin keinoin. Koska hyvä esimies jo pelkällä läsnäolollaan vaikuttaa rohkaisevasti, on johtajan tästäkin syystä pysyttävä voimakkaiden jännitystilojen aikana joukkonsa luona. Moni paniikki on puhjennut esimiehen poissaolon aikana.

Joukon kokoamista yhteen olisi käytettävä tilanteen sen salliessa. Teho perustuu esimiehen henkilökohtaisen kosketuksen rauhoittavaan vaikutukseen, hänen mahdollisuuteensa vaikuttaa psykologisesti tehokkailla johtamiskeinoilla, kuten rohkaisevilla informaatioilla, samoin kuin joukkohengen vahvistumiseen ja oman voimantunnon kasvamiseen jokaisen yksilön tuntiessa jälleen olevansa joukon jäsen – tunne, joka hajallisen taisteluryhmityksen aikana on päässyt heikkenemään.⁸⁸

Joukon kiinteyden luodaan suurimmaksi osaksi ennen taistelua sen koulutusvaiheessa, mutta yhteiset koettelemukset yhdistävät ja tiivistävät ryhmän sosiaalisia sidoksia entistä vahvemiksi. Tämän olen huomannut jo varusmiespalveluksen ja kadettikoulun aikana neljän vuoden aikana. Tulikaste on varmasti joukon kiinteyden kannalta ryhmän tärkein taistelu, sillä sen onnistuttua ryhmähenki ja taistelutahto ovat vahvalla pohjalla ja joukko on huomattavasti valmiimpi seuraavaan taisteluun. Johtajan tulisikin edistää kaikin keinoin ryhmänsä sosiaalisten siteiden lujittumista. Myös ylempien esimiesten näyttäytyminen voi kriittisinä hetkinä vaikuttaa edullisesti, koska yleensä katsotaan heidän voivan tehdä mahdollisimman paljon tilanteen hyväksi. Näin vähenee myös usein esiintyvä unohdetuksi joutumisen pelko.⁸⁹

⁸⁵ Mielonen (1968), s. 111–112

⁸⁶ Mielonen (1968), s. 110–112

⁸⁷ sama

⁸⁸ Mielonen (1968), s. 109

⁸⁹ sama

Rauhallinen esiintyminen, päättäväisyys ja ammattitaito

Mielonen ehdottaa kirjassaan, että tehokkain vastavoima pakenemisen tarpeelle saattaa olla pätevän esimiehen alaisuudessa toimiminen. Vastavuoroisesti pakenemisen tarvetta lisääviä johtajan ominaisuuksia tai toimia ovat liika arkuus, passiivinen päättämättömyys, avuttomuus ja epäröinti ratkaisevissa tilanteissa. Liika aktiivisuuskin voi olla pahasta jos se kulminoituu hermostuneisuudella, hosumisella, epäselvillä käskyillä ja peruutteluilla sekä väärällä ihmis-käsittelyllä, joka käsittää muun muassa huutelun, kiroilun, ivaamisen tai mahtailun. *Heikko esimies voi olla pakokauhun perussy.*⁹⁰

Kuten edellä panssarijääkäriyhmän vaatimuksissa lukeekin, ryhmällä, ja etenkin sen johtajalla, on oltava luja tahto toteuttaa tehtävä. Luja tahto ilmenee monesti juuri päättäväisyytenä eri tilanteissa ja luo mielikuvaa ammattitaitoisesta sekä vahvasta johtajasta. Tällainen panssarijääkäriyhmän johtaja on lähes poikkeuksetta hyvä esimerkki alaisilleen.

Panssarijääkäriyhmän johtaminen on eräänlaista ”kaaoksen hallintaa”, koska sen taistelun luonne on aggressiivinen ja nopea. Tällaisissa tilanteissa ammattitaito ja päättäväisyys kulminoituvat oikeanlaiseen tilannearvioon sekä yksinkertaisiin ja selkeisiin johtamisen keinoihin. Näitä ovat muun muassa oma esimerkki ja perustaistelumenetelmien käyttö. Jos johtajan merkkien tai käskyjen tarkoitusperä jää ryhmälle tuntemattomaksi, saattaa se muuttua nopeasti koko ryhmän toiminnan passiiviseksi ja epävarmaksi. Ammattitaito on asia, joka hankitaan ennen ensimmäistä taistelua, mutta sen näyttäminen taistelukentällä on yksi tärkeimmistä johtotähdistä. Siihen kulminoituu kaikki, mitä johtaja tarvitsee johtaakseen joukkoaan. Johtaja on symboli, jonka käyttäytymisestä tehdään tietoisesti ja tiedostamatta johtopäätöksiä eri tilanteissa. Rauhallisen optimismin leimaamalla käytöksellä voi olla jännityskylläisissä tilanteissa melkein pä suggestiivinen vaikutus alaisiin. Jos esimies on tässä suhteessa epäonnistunut, ovat hänen mahdollisuutensa paniikin estäjänä sangen vähäiset. Milloin rauhallisuuteen yhdistyy vielä huumori, on vaikutus sitä tehokkaampi.⁹¹

Ei mikään ohjaus eikä opetus voi korvata sitä esimerkkiä, minkä esimies antaa. Kaiken on perustuttava siihen. Kaikki voima on keskitettävä sellaisen esimiehistön luomiseen, joka todella kelpaa esimerkiksi.

*Ruben Lagus*⁹²

⁹⁰ Mielonen (1968), s. 98

⁹¹ sama, s. 110–113

⁹² Käkelä (1994), s. 223

4.1 Henkistä painetta lisääviä tekijöitä

Muiden väärin tulkitut esimerkit

Toisten esimerkki muodossa tai toisessa voi tulla vaaran symboliksi. Niinpä jännitystilassa yksi ainoa taaksepäin juokseva mies, oli hän sitten asiallista tehtävää suorittava lähetti tai pakeneva ”hiippari” voi muodostaa laukaisevaksi tekijäksi. Se heikentää paon sosiaalisia estoja: itsetehostus ei kärsi omasta paosta niin paljon, jos muita on mukana samassa puuhassa.⁹³ Panssarijääkärijoukkueessa⁹⁴ on moniakin elementtejä, jotka voivat aiheuttaa mielikuvan taaksepäin karkaavasta ”hiippareista”. Näitä ovat esimerkiksi erillisen torjuntatehtävän saanut sinkopartio tai tarkka-ampuja, viestiä vievä taistelulähetti tai evakuointia suorittava lääkintämies. Myös joukkueen johtaja ja varajohtaja saattavat liikkua ajoittain hyökkäyssuunnassa taaksepäin. Panssarijääkäriryhmänjohtajan on tiedettävä taaksepäin liikkuvien taistelujoukkojen vaikutus alaisiinsa ja pidettävä ryhmänsä hallinnassa etenkin korkeissa jännitystiloina, joiden aikana se on alttiimmillaan pakokauhun.

Esimiehen tai hyvän taistelutoverin taistelukyvyyn menetys

Esimiehen, tai hyvänä taistelijana pidetyn sotilaan, taistelukyvyyn menetys saattaa aiheuttaa yksinäisyyden ja avuttomuuden tunnetta etenkin ratkaisutilanteissa tai kokemattoman joukon ollessa kyseessä. Se voi aiheuttaa lisäksi passiivisuutta tai sekaannusta aiheuttava toiminnan keskeytyminen. Lisäksi tilanne merkitsee aktiiviseen toimintaan kannustavan esimerkin poistumista.⁹⁵

Panssarijääkärijoukkueen (CV9030) käsikirja velvoittaa ryhmän varajohtajaa toimimaan tarvittaessa ryhmänjohtajan sijaisena⁹⁶. Näiden tilanteiden varalta ryhmän varajohtajan on oltava tilanteen tasalla. Ryhmän johtajan menetettyä toimintakykynsä on varajohtajan viipymättä otettava vastuu ryhmästä ja jatkettava annetun tehtävän suorittamista. Muutoin ryhmä saattaa vaipua Mielosen esittelemään passiiviseen ja toimimattomaan tilaan, joka lisää ryhmän avuttomuutta ja epäröintiä. Tällaisessa tilassa koko ryhmä on menettänyt ainakin hetkellisesti taistelukykyä tai vähintään liikkeensä. Varajohtajan on siis saumattomasti ja epäröimättä

⁹³ Mielonen (1968), s. 99

⁹⁴ Panssarijääkärijoukkueen (CV9030) käsikirja (2011), s. 115

⁹⁵ Mielonen (1968), s. 98

⁹⁶ Panssarijääkärijoukkueen (CV9030) käsikirja (2011), s. 17

jatettava ryhmänjohtajan työtä tämän kaatuessa, jotta ryhmän taistelu voisi jatkua onnistuneesti.

Johtajan tekemät virheet ja kurittomuusilmiöt

Pienetkin virheet taistelun johtamisessa voivat psyykkisesti jännittävässä tilanteissa muodostua avainärsykeiksi, joiden seurauksena voi olla hankalasti hallittavia käyttäytymisongelmia. Ne voivat pohjautua esimerkiksi liian huonosta tai virheellisestä koulutuksesta, jolloin johtajalla ei ole taistelun aikana riittävän tehokkaita pakokauhun ehkäisy- tai torjuntakeinoja, koska ryhmän sosiaalisten pakotteiden luomat sidokset murtuvat huonon johtamisen alla. Kun alati kohoava jännitys yltää vaikeasti siedettävälle tasolle, saattaa joukossa ilmetä myös erilaisia kurittomuusilmiöitä, kuten käskyjen äänekkästä kritisointia, niiden täyttämättä jättämistä tai jopa suoranaisia pakenemisyriytyksiä. Tällainen tilanne ei todennäköisesti ole enää johtajan hallinnassa ja se odottaakin vain sopivaa kellokasta muuttamaan tilanne hallitsemattomaksi pakokauhuksi.⁹⁷

⁹⁷ Mielonen (1968), s. 99–103

5. PAKOKAUHUN TORJUNTA

Kaikkien torjumistoimenpiteiden onnistumisen ehdoton edellytys on, että joukon huomio saadaan kiinnittymään esimieheen. Tämä ei ole vauhkona juoksevaa joukkoa ajatellen helppo tehtävä. Tässä luvussa esitellään Mielosen kolme eri keinoa torjua pakokauhua.⁹⁸ Pakokauhun torjunnaksi voidaan tulkita kaikki ne toimet, joilla johtaja yrittää tukahduttaa tai estää sen leviämisen.

Johtajan poikkeava esiintyminen

Varma, rauhallinen esiintyminen on jo sinänsä poikkeuksellinen ja kiinnittää siten huomion puoleensa, mitä kiroileva ja huutava esimies ei tee, paitsi silloin, kun se on hänelle täysin vieras ja yllättävä tapa toimia. Vaikutusta voi vielä tehostaa vertauskuvallisilla, symbolisilla toiminnoilla, jotka ovat usein sitä vaikuttavampia, mitä räikeämpiä ne ulkonaisesti ovat. Rauhallinen kulkeminen yksinään tai pienen ryhmän kanssa joukon läpi päinvastaiseen suuntaan kuin pakenijat, tupakan sytyttäminen ja tulen pyytäminen ohi juoksevalta mieheltä, hyvä sutkautus, käsky ruokailusta tai asettuminen tarpeen teolle joukon etupäähän ovat esimerkkejä toimenpiteistä, jotka ovat käytännössä johtaneet myönteiseen tulokseen.⁹⁹

Lyhyet terävät komennot

Lyhyet terävät komennot, jotka ovat pitkän koulutusajan kestäessä muodostuneet refleksimäisiksi toiminnan välittömiksi laukaiseviksi signaaleiksi, ovat ainoa tapa komentaa pakokauhuista joukkoa. Nämä voivat erottua selvästi yleisestä metelistä ja ehkä pystyy tunkeutumaan päättömästi toimivien tajuntaan. Paras vaikutus on silloin, kun sen mieli on pakotarpeen suuntainen. Esimerkiksi ”maahan” tai ”suojaan”. Kun joukko on saatu hallintaan, on johtamista jatkettava lyhyin komennoin. Vallitseva sielullinen taso ei mahdollista monimutkaisempien ja laajasanaisempien käskyjen toteuttamista. Myös selittely on tehotonta. Ainoa keino on joko toimia, kuten vaarallisessa tilanteessa on toimittava, tai on osoitettava symbolisella ja räikeällä teolla vakuuttavasti pelko aiheettomaksi. Välimuotoja ei ole.¹⁰⁰

⁹⁸ Mielonen (1968), s. 113

⁹⁹ sama, s. 113–114

¹⁰⁰ sama, s. 114

Kellokkaan kontrollointi

Pakenevalla joukolla on tavallisesti kellokas, jota seurataan. Kaikki väkivaltaiset toimenpiteet estämistoimenpiteet on kohdistettava häneen, sillä hän on tilanteen todellinen ”johtaja”. Lyöminen tai maahan kamppaaminen ovat useammin kuin kerran osoittautuneet tepsiviksi keinoiksi.¹⁰¹

Paniikkia edeltäneen voimakkaan tarvepatouman rajun ja äkillisen purkautumisen välitön torjuminen on usein käytännössä mahdottomuus, hyvinkin toimittaessa jo sen rajoittaminen tuottaa suuria vaikeuksia. Usein purkauksen täytyy antaa tapahtua juoksun muodossa sekä koota ja rauhoittaa joukkoa taaempana. Joskus esimies voi itse asettua kellokkaaksi, vetää joukkoa kovassa paossa perässään, tehdä suuren kaarroksen ja palata pelkohumalastaan huomattavasti selvinneen laumansa kanssa takaisin lähtökohtaan. Koe on onnistunut useammin kuin kerran käytännössä. Se lienee pakokauhun torjujan viimeinen keino.¹⁰²

Lentoyhtiö Finnair on myös nähnyt pakokauhun torjumisen tärkeänä asiana. Siitä kertoo Finnairin matkustamohenkilökunnalle tehty toimintaohje (Finnair Cabin Safety Manual 1990), jonka mukaan toimitaan evakuointikäskyn tultua. Huomattavia erityispiirteitä ovat esimerkiksi kontrollin, äänenkäytön ja jopa aggressiivisuuden lisääntyminen. Tällä pyritään siihen tilanteeseen, että matkustajajoukon perusaffektiivisuuden lisääntyessä hätätilanteessa sillä on alusta asti selkä johto – lentokoneen henkilökunta. Ohjeessa mainitaan useasti sanat ”käske” ja ”älä salli”. Kaikki on kirjoitettu yksinkertaisesti ja selkeästi – samaan tapaan kuin sotilaskäskytkin. Toimintaohjeiden lisäksi henkilökunnan kannattaa ohjeen mukaan varautua esimerkiksi matkustajien ylikontrolloituun eli liian rauhalliseen käytökseen, jolloin he eivät kunnioita henkilökunnan käskyjä, tai näennäisjohtajuuteen, jossa joku matkustajista yrittää ottaa komennon hallitakseen omaa pelkoreaktiotaan.¹⁰³

¹⁰¹ Mielonen (1968), s. 114–115

¹⁰² sama

¹⁰³ Eränen (1991), s. 56–57

6. PAKOKAUHUN HILLITSEMINEN VIIME SODISSA – VETERAANIEN NÄKÖKULMA

Reserviupseeriliitto julkaisi vuonna 1998 ”Ihmisten johtaminen sodassa” -kyselytutkimuksen viime sotien veteraanien kokemuksista. Tutkimuksessa haastateltiin miehistöä, aliupseeristoa sekä upseeristoa. Luvussa 5 ”Pakokauhu ja sen hillitseminen” kerrotaan, että noin puolet vastaajista oli sitä mieltä, että esimiehet onnistuivat hyvin pakokauhun hillinnässä. Kuitenkin noin 40 % sanoi heidän onnistuneen vain kohtalaisesti ja 10 % jopa huonosti. Pakokauhun hillitsemiseen on todellakin luotava erityistä huomiota, kuten tutkimuskin mainitsee.¹⁰⁴ Tais-televa ryhmä voi olla sosiaalisesti vahva ja yhteen hitsautunut, fyysisesti hyvässä kunnossa ja saanut eettisen oikeutuksen toiminnalleen, mutta ryhmän johtajan tai sen jäsenten psyyken ollessa liian heikko, saattaa se koitua Akilleen kantapääksi. Verrattaessa näitä lukuja edellä mainittuihin psyykkisistä syistä menetettyjen taistelijoiden määrään, voidaan todeta, että yhdelläkään sotilasjohtajalla ei ole varaa menettää yhtäkään alaistaan tämän asian takia.

Pakokauhun ja sen hillitsemisen ohella veteraaneilta oli kysytty myös johtajien parhaita ja huonoimpia ominaisuuksia. Tutkielma ei sinällään käsittele johtajan ominaisuuksia, vaan toimintaa, jonka tarkoituksena on pakokauhun hillitseminen, mutta kuten Reserviupseeriliitonkin tutkimuksessa mainitaan, johtajien hyvät ominaisuudet kulminoituivat helposti myös käytöksenä. Esimerkiksi rohkean johtajan tyyni esiintyminen taistelun aikana on jo itsessään alaisia rauhoittava ele, vaikka hän ei konkreettisesti tee mitään alaista rauhoittaakseen.¹⁰⁵ Kyselyyn vastasi 1599 veteraania, joista noin 29 % kuului miehistöön, noin 35 % aliupseeristoon ja noin 36 % upseeristoon. Kysymyksen asettelu oli avoin: ”Muistele parasta tuntemaasi sotilasjohtajaa. Mitä ominaisuutta Sinä arvostit hänessä eniten?” Tulokset olivat seuraavanlaiset:

Rohkea, peloton	16,4 %
Rauhallinen, maltillinen	10,1 %
Pätevä, ammattitaitoinen, osaava	6,9 %
Oikeudenmukainen, tasapuolinen	5,7 %
Luotettava	3,9 %
Antoi selviä käskyjä ja ohjeita	3,4 %
Aina mukana, viihtyi edessä	3,4 %
Reilu, rehti käytös, suora	3,3 %
Asiallinen, asiallisesti käyttäytyvä	3,2 %

¹⁰⁴ Reserviupseeriliitto (1998), s. 80

¹⁰⁵ sama, s. 92–93

Toverillinen, yksi meistä	2,8 %
Päätäväinen, määrätietoinen	2,6 %
Alaisistaan huolehtiva	2,4 %
Harkitseva, harkintakykyinen	2,3 %
Esimerkillinen	1,9 %
Rehellinen	1,1 %
Hyvät hermot, hyvä itsehillintä	1,1 %
Ei turhantärkeä	0,7 %
Muu mainittu ominaisuus	13,9 %
Yhteensä	85,1 %

Lihavoidut kohdat ovat niitä ominaisuuksia, jotka ennaltaehkäisevät, hillitsevät ja parhaimmillaan pysäyttävät jo alkaneen pakokauhun. Verratessa näitä ominaisuuksia tutkielmassa käsiteltyihin jännitystilanteita laukaiseviin, pakokauhua ehkäiseviin ja torjuviin toimenpiteisiin niistä on löydettävissä hyvin paljon samankaltaisuutta. Esimerkiksi päätäväisyys ja ammattitaito, joukon kiinteyden lujittaminen, ylempien esimiesten näyttäytyminen, aktiivisuus, varma ja rauhallinen esiintyminen sekä lyhyet ja terävät komennot ovat todennäköisesti edellä mainittujen hyvien ominaisuuksien käytöksellisiä ilmenemismuotoja. Korostetut kohdat muodostavat yhteenlaskettuna noin 54 % osuuden, mikä on huomattava osuus, ja siitä onkin pääteltävissä, että monet hyvät johtajat ovat myös usein tietoisesti tai tiedostamattaan hyviä hillitsemään pakokauhua.

Edellä mainitut ominaisuudet ja luonteenpiirteet vaikuttavat varmasti sekä yksilön että ryhmän tasolla, mutta fokuksen valitseminen yksittäisen taistelijan tai koko ryhmän stressinhallinnanvälillä jää kuitenkin johtajan tilanteenarvioinnin ja moraalikäsitteiden varaan. Mahdollisen ratkaisun valmiiksi pohtiminen ja jopa stressinhallintatilanteen harjoittelu on enemmän kuin suotavaa, koska taistelun tilanteiden ennustaminen on lähes mahdotonta, ja ratkaisujen tekemiseen ei ole paljoa aikaa.

Asiallinen ja toverillinen alaisten kohtelukin ehkäisee osaltaan pakokauhun syntymistä, mutta sellaiset ominaisuudet painottuvat asioihin, jotka tapahtuvat ennen taistelun alkamista. Vaikka tutkielma käsittelee taistelun aikaisia toimenpiteitä, on muistettava, että hyvä koulutus ja tiiviin ryhmähengen luominen on myös äärimmäisen tärkeässä roolissa pakokauhun hillintää ajatellen. Hyvä taikurikaan ei voi pitää yleisönsä mielenkiintoa yllä muutamalla hätäisellä silmäkääntötempulla, vaan todellinen työ ja suosio saavutetaan pitkäjänteisellä harjoittelulla ja valmistelulla ennen varsinaista koitosta.

LÄHTEET

ARTIKKELIT

Bailey, Charles. *Resiliency of the body, Mind and Spirit*. Sotilasaikakausilehti 3/2012.

KIRJALLISUUS

Eränen, Liisa. *Katastrofipsykologia*. Valtion painatuskeskus. Helsinki 1991.

Eshel, David. *Bravery in Battle: Valour on the Frontline*. Cox & Wyman Ltd. 1997 Great Britain.

Grossman, Dave. *On Combat: The Psychology and Physiology of Deadly Conflict in War and in Peace*. 2nd edit. PPCT Research Publications. 2004 United States of America.

Käkelä, Erkki. *Ruben Lagus – Panssarikenraali*. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä 1994.

Leitzinger, Jorma. *Pelko*. Sisälähetysseuran kirjapaino Raamattutalo. Pieksämäki 1986.

Litmanen, Hannu. Pesonen, Jyri. Renfors, Timo. Ryhänen, Eeva-Liisa. *Terveysten perusteet*. 3. uudistettu painos. Werner Söderström Osakeyhtiö. Helsinki 2004.

Maavoimien Esikunta. *Panssarijääkärijoukkueen (CV9030) käsikirja*. Edita Prima Oy. Helsinki 2011.

Mielonen, Erkki. *Pelko ja pakokauhu*. Sanomapaino. Helsinki 1968.

Nurmi, Lasse. *Kriisi, pelko, pakokauhu*. Edita Prima Oy. Helsinki 2006.

Pitkänen, Ilkka. *Johtajan toimenpiteet joukon taistelukyvyyn ylläpitämiseksi*. Raamattutalo. Pieksämäki 1994.

Pääesikunnan Maavoimaosasto. *Lähitaistelun käsikirja*. Edita Prima Oy. Helsinki 2004.

Toiskallio, Jarmo. *Sotilaspedagogiikan perusteet*. Karisto Oy. Hämeenlinna 1998.

Vilkko–Riihelä, Anneli ja Laine, Vesa. *Mielen maailma 2 | Kehityopsykologia*. 1.–2. painos. Werner Söderström Osakeyhtiö. Helsinki 2006.

LUENNOT

Henriksson, Markus. *Mitä on mielenterveys?* Luentomateriaali. Läntisen maanpuolustusalueen mielenterveyspäivät. Porin prikaati. Säkylä 29.10.2004

Laukkanen, Lasse. *Stressireaktioiden vaikutus toimintakykyyn ja johtamiseen*. Sodanajan perusyksikön johtaminen -opintojakso. Maanpuolustuskorkeakoulu. Helsinki 16.6.2011.

Leskinen, Jukka. *Sotilaan stressi ja toimintakyky*. Sodanajan perusyksikön johtaminen -opintojakso. Maanpuolustuskorkeakoulu. Helsinki 20.6.2011.

OPETUSPAKETIT

Puolustusvoimien koulutuksen kehittämiskeskus. *Taistelukenttä*. 1998. Puolustusvoimat.

Puolustusvoimien koulutuksen kehittämiskeskus. *Tulikaste*. 2000. Puolustusvoimat.

PUOLUSTUSVOIMIEN YOUTUBE -KANAVAN VIDEOT

DefenceForcesFinland. *Ilmauhka*. 2004. 18.4.2012. Puolustusvoimat.

<http://www.youtube.com/watch?v=EcN-e5aetB4>.

DefenceForcesFinland. *ITÄ 2 harjoitus – Mekanisoidun taisteluosaston taistelu*. 2011.

18.4.2012. Puolustusvoimat. <http://www.youtube.com/watch?v=Cypvk6o5OWE>.

TUTKIELMAT

Ahtola, Antti. Pro Gradu. *Pelko taistelussa: Ilmiön käsittely Puolustusvoimien johtajakoulutusmateriaalissa*. Helsinki 2006.

Reserviupseeriliitto. *Ihmisten johtaminen sodassa – Kyselytutkimus viime sotien veteraanien kokemuksista*. Helsinki 1998.